

॥ श्री रामचन्द्राय नमः ॥

नवीन.

नवीन.

नवीन.

सति

रत्नेष्टभाषा.

नाटक मोटु.

रत्नी छपाची प्रसिद्ध करनार,
सोनी केशवछ जेठाभाष.

मु० सुत्राभाषा. (सौराष्ट्र)

—

व्यावृत्ति पंडी.

प्रत १०००.

रामदावाह.

पीरमथा गेड उपर निर्गण प्रिन्टिंग प्रेसमां
बहुभाषा अधिरभाषणे छात्रं.

(सर्व हस्त स्वाधिन.)

मने १६१२.

संवत् १९३८.

कीमत रु. ०-१२-०

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાત કોમ્પીયુટર વિભાગ]

અનુક્રમિક ૩૮૬૭

વર્ષિક

પુસ્તકનું નામ રંગેરંગી

વિષય ટી-૨

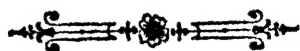
શ્રી
સ્નેહબાળા

નાટક મોહું.

રચી છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,
કેશવજી જોડાભાઈ.

મુ. સુત્રાપાડા.

અમદાવાદ.

પીરમથા રોડ ઉપર નિર્મળ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં
લલુભાઈ ધશ્વરભાઈએ છાપ્યું.

સને ૧૯૧૨.

કીંમત ૦-૧૨-૦.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૅપીરાઈટ-સંગ્રહ

૩૮૬૭

અર્પણ પત્રિકા.

લઘુ બન્ધુ રણછોડ પીતાંબર સોની.

અમદાવાદ.

આપે આ પુસ્તક રચવા માટે પોતાને ખર્ચેથી બે માસ રાખી અતિ પ્રયાસ લઈ પુર્ણ રિતે અમોને સંતોષ આપ્યો છે તેના બદલામાં આ સ્નેહબાળા નામનો નાટક કે જેમાં સત્યનો જય અને પાપનો ક્ષય, આ પુસ્તક લાંચવાથી બરોબર આભાસ થાય છે એવું આ લઘુ પુસ્તક આપને ભેટ આપું છું તેનો સ્વિકાર કરશે એવી આશા છે.

લી. આપના સ્નેહી બન્ધુ કેશવજી જેઠા.

મુ. સુત્રાપાડા.

પાત્રો—પુરુષ વર્ગ.

સુરસેન—સુરપુરીનો રાજા

સઠરાય—સુરસેનનો પાટવી પુત્ર લંપટ

બાલુકરાય—સુરસેનનો નાનો પુત્ર

શાન્તિલાલ—સુરસેનનો પ્રધાન

અમૃતલાલ—પ્રધાનપુત્ર અને બાલુકરાયનો મીત્ર

કામીદાસ—સૈન્યાધીપતી સઠરાયનો મીત્ર નિમકહરામ

દુષ્ટસિંહ—ચંદ્રાવતિનો રાજા

ત્રેભયંદ—દુષ્ટસિંહનો નિમકહલાલ પ્રધાન

હેમચંદ—

સોમચંદ— } સુરપુરીના વણીક

કપુરચંદ— }

દીપચંદ—સઠરાયે કરેલી ધાત સુરપુરીનો એક ભક્ત વણીક

અલીખાં—હેમચંદની સ્ત્રીના પ્યારમાં પડેલો જમાદાર

સત્યસીંધ—કાન્તિપુરના રાજા અને કોમળસીંધના પીતા

કોમળસિંધ—કાન્તિપુરના પાટવી કુમાર અને સ્નેહબાળાના સ્વામી.

હઠીસીંગ—કાન્તિપુરના પ્રધાન

સ્ત્રી વર્ગ.

પ્રભાવતિ—સુરસેનની રાણી

સ્નેહબાળા—સુરસેનની પુત્રી

અંપકલલીતા—

નવયોવના—

શશીકાન્તા—

રમણબાળા—

કળાવતિ—

} સ્નેહબાળાની સખીઓ

સુમેનાં—દુષ્ટસિંહની રાણી

રસીકા—દુષ્ટસિંહની પુત્રી પાછળથી બાલુકરાયની યનાર પત્નિ

કળાકુંવરી—હેમચંદની ઓ અક્ષીખાની સાથે પ્યારમાં પડેલી

કમળા—દિપચંદની સ્ત્રી

સિવાય દાસ દાસીઓ ચોપદાર પહેરેગીર ખીજમતદાર અમલદાર
બાળાઓ વારાંગનાઓ યોગીઓ વિગેરે.

નાટકનો ટુંકસાર.

અંક પહેલો.

પ્રવેશ ૧ લો—અંતહપુરમાં સુરસેનનું આવવું રાણી પ્રભાવતિનું રાજ્યને ચીન્તાને વિષે પુછવું રાજે સઠરાય દુષ્ટ વૃત્તીવાળો છે એમ કહી સોઠ કરવો બાલુકરાયને યુવરાજ આપવું પ્રધાન સાથે ખાનગી મસલત બાલુકને રાજ્યાસન બેસાડવાનિ શ્રવ.

પ્રવેશ ૨ જો—સભા સઠરાય સીકારે ગીયાનો લાભ લઈ બાલુકને રાજ્ય મુહુર્ત જોવરાવવું ભવીસ્ય જોતાં પ્રારબ્ધી નીવડસે નાત્રીકજનો બાળાઓ બાલણો વારાંગનાઓ વીગેરેનું આવવું બાલુકને રાજ્યાસન બેસાડવું

પ્રવેશ ૩ જો—સઠરાયનું સિકારે ચડવું સીકાર મહામહેનતે નજરે પડવો બંધુક ટાંકવી સામેથી ભક્ત વણીક દીપચંદ તથા તેની સ્ત્રી કમળાનું કૃત્ત્વ ભજન કરતાં આવવું હીરણ્યનું છટકવું સઠરાયે ક્રોધાવેસમાં બંધુક દીપચંદને મારી કમળાનો વિલાપ સઠરાયે જીલમ ગુજારવો સતીનો પોકાર પંથીયોનું આવવું સઠરાયે છટકી જવું પંથીનું પુછવું રાજ્યનો કુમાર બાણી પંથીએ પાછા જવું.

પ્રવેશ ૪ થો—સર્વ મહાજનનું સભામાં આવવું રીયાદ સુરસેને દેશવટો સઠરાયને આપીશ એમ કહી સર્વને શાન્તિ આપવી સઠરાયને નમ્રમાં પેસતાં અપસુકન કામીદાસ સૈન્યાધિપતીનું મળવું રાજ્ય બાલુકને આપ્યું ધારિ સઠરાયનું ક્રોધે ભરાવું સભામાં જતાં ચોપદારનું અટકાવવું ચોપદારને મારી સભામાં જવું પોતાના પીતા સુરસેન

સાથે કટુ વચન છેવટે લડાઈ કરી સઠરાયને કેદ કરવા આજ્ઞા બાલુકરાયની વીનવણીથી સઠરાયને છોડવો ક્રોધથી દુષ્ટરાય યાદ રાખજો એમ કહી જવું બંધુનો ઠપકો રાયનો ક્ષમા વૃત્તીવાળા બાલુકરાયને ધન્યવાદ બાલુકરાયે બંધુને ઠપકો મ્હારો હક ત્રોડો તેનો બદલો આપીશ કહી સઠરાયનું જવું.

પ્રવેશ ૫ મો—સ્નેહબાળા સાથે સખીયોનું ચંપક બાગમાં જવું દીપચંદની સ્ત્રી કમળાનું સતિ જનરણી વિશે વ્યાખ્યાન વિરહ ઘેસી સખીયોનું સ્નેહબાળાની મસ્કરી સ્નેહબાળાનો ઠપકો વિરહાલાપ કરવો ચંદ્ર નમ્રતા રાજા દુષ્ટસિંહનું આવવું પ્રેમાલાપ સાંભળી વિરહી થઇ તેના સ્વરૂપમાં લુબ્ધ થવું સમખ્યાથી દુષ્ટસિંહને સમજાવવું નેપથ્યથી દુષ્ટસિંહને ઠપકો સ્નેહબાળા તથા સખીયોનું ગુપ્ત બારીએથી ચાહ્યા જવું દુષ્ટસિંહનું નિરાશ થઇ ગાતું જવું.

પ્રવેશ ૬ ઠો—પ્રધાનનું દુષ્ટસિંહના આબ્યા વિશે પુછવું દુષ્ટસિંહનું આવવું સુંદરીયો નીરખી તેની પ્રધાનને વાત છેવટે લાવવા નિશ્ચય પ્રધાનનું સમજાવવું દુષ્ટસિંહનું ક્રોધાવેસ થઇ પ્રધાનને ધિક્કાર આપી રજા આપવી પ્રધાને ક્ષમા માગવી છેવટે દુષ્ટસિંહનું સાન્ત થવું સઠરાયનું સભામાં આવવું દુષ્ટસિંહને સઠરાયની ખાનગી મસલત સઠરાયનું સ્નેહબાળા આપવાનું વચન દેઇ દુષ્ટસિંહ સાથે યુદ્ધ ચક્રવું.

પ્રવેશ ૭ મો—હેમચંદની જનરણી સ્ત્રી કળાકુંવરીની યાર ના આબ્યાથી અધીરાઇ હેમચંદનું આવવું કળાકુંવરીની કળા વિદુસકર્તુ બ્યંભવાક્ય ધરાણા સમાં કરાવવા રકઝક છેવટે દાગીના લેઇ સમા કરાવવા હેમચંદનું જવું અસ્વીખાનું આવવું પૈસા નથી એમ

સમજાવવું પ્રેમ ઘેલી કળાકુંવરિએ માળા આપવી અસ્લીખાનું
પ્રુશી થવું રંગ ભોવનમાં રંગ અસ્લીખાનું જવું હેમચંદનું આવી
સમી કરાવવા માળા માંગવી કળાકુંવરીનો ક્રોધ માળા નહિ જડતાં
રકઝક કપુરચંદનું આવવું સાંતવન કરી હેમચંદને સાથે લઈ જવું.

અંક બીજો.

પ્રવેશ ૧ લો—સુરપુરીમાં સુરસેનની કચેરી સુરસેનના
પ્રધાન સાથે સઠરાય ગયાના સમાચાર નથી તે વીસે સોચ દુતનું
દુષ્ટસિંહે આપેલો પત્ર લઈ આવવું પત્ર વાંચી સુરસેનનું ક્રોધાવસ
થવું પ્રધાનને સૈન્ય તૈયાર કરી પુર બહાર લઈ જવા આજ્ઞા દુતને
જવાબ આપી અંતહપુરમાં જવું.

પ્રવેશ ૨ જો—રાણીએ રણ દુંદભીનું સાંભળવું અપસુકન
થવા રતેહ્યાળાએ અપસુકન વિસે પોતાની માતાને કહેવું બન્નેએ
ધમ્મર રતુતી સુરસેનનું આવવું રાણીનું પુછવું યુધ્ધે જવાની રમ
માંગવી રાણીની રકઝક રતેહ્યાળાનો શોક છેવટે જાય છે.

પ્રવેશ ૩ જો—સુરસેન સામું સઠરાયનું આવવું ધિક્કાર
આપવો સુરસેન તથા દુષ્ટસિંહની લડાઈ સુરસેનનું રણમાં પડવું
પ્રધાન સાંનિતલાલ બાલુક તથા પોતાના પુત્રને નાસી જવા કહેવું
બાલુક તથા પ્રધાનપુત્ર અમૃતલાલનું ના પાડવું છેવટે હા પાડવી પ્રધાને
માદળીયું બાલુકરાયને આપવું તેનો ગુણ્ય જતાવવો બાલુક તથા અ-
મૃતલાલનું છુપી રીતે જતું રેવું પ્રધાન તથા સઠરાયની લડાઈ છેવટે
પ્રધાનનું લશ્કર સહીત કામ આવવું સઠરાય તથા દુષ્ટસિંહનું
નષ્ટમાં જવું.

પ્રવેશ ૪ થો—કળાકુંવરીનો નાસી જવા વિચાર અક્ષીખાનું આવવું કળાકુંવરીએ નાસી જવાનું કહેવું અક્ષીખાનું ત્યાં જઈ શું કરવું કળાકુંવરીએ રૂપીયા દશ હજારના દાગીના લઈ નાસી જવા વિચાર ખતાવવો અક્ષીખાની દાગીના જોઈ હા પાડવી દાગીના કળાકુંવરીએ કાઢી આપી મીયાની પોટલીમાં બંધાવી ખારણાં બંધ કરી જતું રેવું વાંછીયાનું થાકી ઘેર આવવું ખારણાં બંધ જોઈ ખારણાંનું તાણ ત્રોડી અંદર જવું દાગીનાની પેટી નહી જોવાથી પોકારસાથે રૂદન વાણીયાનું ભેગું થવું છેવટે શિક્ષા.

પ્રવેશ ૫ મો—દાસે આવી રણસંગ્રામના રાણી પ્રભાવતિને સમાચાર રાણીનું રૂદન મોરછા સાવચેતી સ્નેહબાળા પોતાની માને રોતાં જોઈ ગભરાવું દાસીએ વ્રતાત કહેવું સઠરાય તથા દુષ્ટસિંહનું આવવું સઠરાયે પોતાની માતાને બોલાવવું સઠરાયનો શબ્દ સાંભળતાં પ્રભાવતિનો ક્રોધ સઠરાયને ધિક્કાર આપવો સ્નેહબાળાએ ધિક્કાર આપવો સ્નેહબાળાને પકડવા સઠરાયે સિપાઈને હુકમ સીપાઈને દુર રાખવો પોતાના બાઈ સઠરાયને ધિક્કાર આપવો મેં દુષ્ટસિંહને વચન આપેલું છે એમ સઠરાયનું કહેવું સ્નેહબાળાનું મોરઝાવસ થવું સ્નેહબાળાને સીપાઈઓએ પાલખીમાં નાખી લેઈ જવું પ્રભાવતિએ પૂર્ણ ધિક્કાર આપવો સત ચડવું અમિ ચિતામાં બળી મરવું સઠરાયનું ગદીએ બેઠું.

અંક ત્રીજો.

પ્રવેશ ૧ લો—રતનમરિત્તા રાજા સત્યસિંધના પુત્ર મોખણસિંધવેર સ્નેહબાળાનો વિવાહ કરેલો છે રાએ પોતાનો પુત્ર

સદ્બુધીવાન છે એમ ધારિ કામળસિંધને શાખાસી આપવી રાણી પ્રભાવતિનો સ્વાર સાથે પત્ર આવવો કામળસિંધની જવા વિનતિ પુત્ર પિતાની આનાકાની છેવટે આગા રસ્તામાં યોગીવેસે બાલુકરાય તથા પ્રધાનપુત્ર અમૃતલાલને મારવા મોકલેલા દુષ્ટોએ ઓળખવું પ્રધાનપુત્રને જખમી કરવો બાલુકનો પોકાર કામળસિંધનું મન આ જોઈ ક્રોધાવસ થવું સેવકોને ઠેર કરવા હુકમ દુષ્ટોને ઠેર કરેછે એ કાણુછે તેમ કામસર્સીંધનું પુછવું આપને સ્યામાટે હેરાન કરેછે આ જગતમાં કાષ્ઠ ધર્મી હોયછે અને કાષ્ઠ પાપી હોયછે પોતાને પ્રધાને માદગીયું આપેલું છે તેની બાલુકરાયને સ્મૃતી થતાં છોડી અમૃતલાલના ધા ઉપર ફરવે છે ધા રાજતાં અમૃતલાલ ઉઠી બાધને પ્રણામ કરે છે બન્યો ભેટે છે કામળસિંધનો યોગીઓ ઉપર વિશ્વાસ બેસવો ચાલ્યા જાય છે.

પ્રવેશ ૨ જો—દુષ્ટસિંહ છુટી સુંઘાડી સ્નેહબાળાને જગૃત કરવી સ્નેહબાળનું ગભરાઈ ઉઠવું દુષ્ટસિંહ પ્રિયા કહી બોલાવતાં પ્રિયા નામ શ્રવણેદ્ર ઉપર આવતાં ગભરાઈ સ્નેહબાળાનું ક્રોધાવેશ થવું દુષ્ટસિંહનું સમજાવવું ન માનતાં કાજાગ્રહમાં સ્નેહબાળાને નખાવવી સ્નેહબાળાનું પ્રભુ સ્તવન.

પ્રવેશ ૩ જો—કામળસિંધ તથા દુષ્ટસિંહની લડાઈ કામળસિંધનું હારવું દુષ્ટસિંહે પકડી બાધી પોતાના હાથમાં પકડી ખુલ્લી સમસેર કરી રહાયકનું સ્મરણ કરવા સુચના વિલાપસાથે પ્રભુ સ્તવન યોગીવેસે બાલુકરાય તથા પ્રધાન પુત્ર આવી ઝાઝ ઓથે ઉભા રહેવું સમસેર ઉઘાવતાં બાલુકરાય તથા પ્રધાન પુત્રે બંધુકનો બહાર કરવો દુષ્ટસિંહનું પડવું પાછળ જોતાં યોગીયોનું નજરે પડવું યોગીયોનો ઉપકાર માનવો શહેરમાં યોગીયો સાથે જવું.

પ્રવેશ ૪ થો—કાળાગ્રહમાં સ્નેહબાળા કામળસિંધનો દરવાજા ત્રોડવા સેવકને આજ્ઞા દરવાજા ત્રોડી અંદર જવું સ્નેહબાળાનું મભરાવું કામળસિંધે દુષ્ટ નાશ થયો છે એમ સુચવવું સ્નેહબાળાનું પતિજાણી સરમાઈ જવું પોતે પણ પકડાયોહતો પણ મહાત્મા યોગીની પ્રજ્ઞાદી-થી બચવું અને મહાત્માએ બંધુકના બહારથી દુષ્ટસિંહને માર્યાવિશે વિવેચન મહાત્મા સાથે છે એમ કહી બનેનું દરસન કરવા જવું સ્નેહબાળાનું પતીથી દુર રહી સરમાઈ જવું અને મહારા બંધુ બાલુકરાય તથા પ્રધાન પુત્ર છે એમ સુચવવું બાલુકરાય તથા અમૃતલાલનું યોગી વેસ બદલી મુળ વેસમાં ઉભું રહેવું સર્વનો મીલાપ પોતાની બહેન સ્નેહબાળાને બાલુકરાયે ધન્યવાદ આપવો સ્નેહબાળાનું બંધુ સઠરાયની નય વૃત્તીથી હેરાન થયાં તેવું કહેવું કામળસિંધ પ્રત્યે સઠરાયને સીક્ષા કરવા સુચના પ્રધાનપુત્રે આપવી સઠરાયને સીક્ષા કરવા કામળસિંધનો નિશ્ચય દુષ્ટસિંહની રાણી સુપ્રભાનું પોતાની પુત્રી લેખને આવવું બાલુકરાયને રાજ્ય તથા પુત્રીને સોંપવી બાલુકરાયે પ્રધાનપુત્ર અમૃતલાલને રાજ્ય સોંપી કામળસિંધ તથા બાલુકરાયનું લશ્કરસહ સ્વપત્નીયોને લઈ સુરપુર ઉપર જવું.

પ્રવેશ ૫ મો—અલીખાં તથા કળાકુંવરીનો નિવાસગ્રહ આ-નંદ પામવો સયન ગ્રહમાં અલીખાં તથા કળાકુંવરીનું સુવું ચોરોનું આવવું ઢાળીનાસહ પેટી લેઈ નાસી જવું અલીખાં તથા કળાકુંવરીનું જાગવું પેટી બીપે પુછવું બન્નેની રક્તક મીંચાનો પસ્તાવો ફ-ફાર વેસ લઈ આજ્યું જવું કળાકુંવરીનો પોતાની જાતને ધીકાર આપવો આખરે ફાર ખાઈ મરણ પામવું સત્યનો જય અને પાપનો ક્ષય.

પ્રવેશ ૬ ઠા—સુરપુરીનું મેદાન કામળસીંધ તથા સઠરાયનું સામસામા હથીયાર કાઢી ઉભું રહેવું કામળસીંધનો સઠરાયને ધીકાર આપવો લગાઇ બાલુકરાયનું અભીમાન ન ધસવા વીસે સમગ્રવનું સઠરાય બાલુક ઉપર ધસે છે બંનેની લગાઇ કામળસીંધે પાછળથી સઠરાયને પકડી કેદ કરી લેવો.

પ્રવેશ ૭ મો—બાલુકરાએ સભા ભરવી સઠરાયનું બંધન સ્થિતિમાં કામળસીંધે તેડાવવું બાલુકરાએ ધિકાર આપવો સ્નેહબાળાનો ઠપકો આપવો પોતાનાં કરેલાં કૃત્યનો અફસોસ બાલુકે બંધ ત્રોડાવવા ભાષનું ભેટવું બાલુકરાએ સઠરાયપ્રતિ ગાદી બેસવા વિનવણી સઠરાય પોતાના દુસકૃત્યથી સર્વને દુખી કર્યાનો અફસોસ સઠરાએ બાલુકને ગાદી આપી પોતે તિર્થ કરવા જવું પ્રજના જમજમકારના પોકારો સર્વ પાત્રો ઇશ્વર પ્રાર્થના.

સમાપ્ત.

સુત્રધાર તથા નટી પ્રવેશ કરી.

સુત્રધાર—પ્યારી આ રંગ ભોમી શી સુશોભીત લાગે છે.

નટી—સ્વામીન તેનું વર્ણન મહારાથી ન થઈ સકે તેવું છે

સુત્રધાર—પ્રિયતમ આજે તમોને કાંઈ ખબર છે કે

નટી—શી વહાલા !

સુત્રધાર—વહાલી આજે આપણે સ્નેહબાળા નામનો નાટક

બજાવવાનો છે માટે તહારે પણ તેમાં ભાગ લેવો જોઈએ

નટી—જેવી પ્રાણેશની આજ્ઞા

સુત્રધાર—કામળાંગી વખત ધણો જય છે માટે સત્વર

થાઓ કારણ હજી ધણું કામ આગળ વખત ઉપર છે. પણ

નટી—વહાલા સ્થા વિચારમાં તસ્લીન બન્યા છે

સુત્રધાર—હજી મહારો મીત્ર કેમ નાબો

નટી—પ્રાણેશ સાંતિનગ્રહો હવડા આવશે

સુત્રધાર—

...સીતિ

રે રજની આ જાએ થાએ ધણી ખોટી,

આવ આવ મુજ મીત્ર આશ તુજ તણી મોટી.

વિદુસક—પ્રવેશ કરી હેં હેં આ ઢોંગ શા અને આટલી

બધી ગડબડ સેની

સુત્રધાર—અહો વહાલા મિત્ર આ કાંઈ ઢોંગ નથી પરંતુ

એક સતિના સત્યનો ખરો પ્રકાશ બતાવવાનો છે

વિદુસક—શું એવી તે સતિ કેમ અનસુયા, અહલ્યા, કુપતી.

સુત્રધાર—ના ના મેં ગઈ કાલે કહી હતી તે

વિદુસક—હાં હવે તો ઠીક આતો સોહ્યાળાનું નાટક બજવવા કહ્યું હતું તેજકે

સુત્રધાર—હા મીત્ર પણ તહારે તેમાં બજવવા અગ્રેશર થવું પડે

વિદુસક—બહે આપણી ના નથી પણ.....

સુત્રધાર—પણ શું

વિદુસક—લાડનું પણ.....

સુત્રધાર—બાપ લાડુ પણ મળશે ધીરજનાં ફળ મીઠાં છે.

વિદુસક—તો જંદા પણ બડસે તેને ક્યાં તમે દીડાછે

સુત્રધાર—ના બાપ અહિં કાંઈ બડવા બડવાનું છે નહિં

વિદુસક—ત્યારે

સુત્રધાર—આતો સર્વનાં મનરંજન કરવાનું

વિદુસક—તેમાં શી મોટી વાત એતો જંદાને કરવાનું ચાળા પાડતો

સુત્રધાર—અરે તુંતો સદાયતો આમજ રહ્યો

વિદુસક—હા બંદાતો આમને આમ સાધે છે પોતાનું કામ

મસ્કરીજ મઝા ફેડી અચે આનંદ એડી

મસ્કરીમેં મીડે લડુ મસ્કરીમેં માન

મુંજ ખી લેરી બને એડો મસ્કરીજે કામ. હા બંદાતો,

મસ્કરીજ ફેડી મઝા રૂપીયા મીડે સખ

ઉડે લાડુજ લેઈ સારી અચે ગમ્મત બારી. હા બંદાતો.

સુત્રધાર—રે રે આ બધા સદગ્રહસ્થો તહારી મસ્કરી કરસે બાપાનો ભોમીએતો બારે છે ને

વિદુસક—ત્યારે તમે કાને

સુત્રધાર—મું કહું કપાળ

વિદુસક—તો આ બંદાના પોખાર

સુત્રધાર—એ એ આમ આવ

વિદુસક—ધેર જઇને ધાવ

સર્વ પાત્રો

સ્વુતિ.

જય જય અવીનાશી, વહાલા જય જય અવીનાશી.

દુઃખ દુર્ગમને દળને વહાલા, હોવજનાવાશી.

વહાલા.

ધુને પદ અવિચળ દીધું, ટાળી અહમ્યાની ઉદાશી.

વહાલા.

સુદામાનાં સંકટ કાપ્યાં, બાળ વીદુરની ખાશી.

વહાલા.

મીરાનાં હળાહળ હરીયાં, કીધાં અમર નિવાશી.

વહાલા.

ધુપતિનાં ચીર પુચ્ચી, રક્ષા કૈરવ વિમાશી.

વહાલા.

કંચ કેરો કાળજ કીધો, મારી પુતના માશી.

વાહાલા.

કેશવલાલ પર કૃપા કર તું, કૃષ્ણ કમળા વિલાશી.

હાલિા.

સ્નેહબાળા નાટક મોટું.

અંક પહેલો.

પ્રવેશ ૧ લો. સ્થળ સુરપુરી.

પ્રભાવતિ—પ્યારા આપ ચીંતામય અહોનિશ દર્શાઓછો તેનું કારણ શું છે, તે આ દાસીને કૃપા કરી જણાવશો.

સુરસેન—પ્યારી સૂર્યવદની તે દુખ કહેવા જતાં મહારૂં હૃદય ચીરાઇ જાય છે. મહારી મનોવૃત્તિ મહારા વશ નથી રહેતી. અરે મહારો કાળ છેક મહારી નજદીક આવતો જણાય છે એ સંભારતાં મહારૂં અંગ ક્રોધાગ્નિથી સળગી ઊઠે છે, હાં જે ફળની આશા ધારી ઉભો હતો, પરંતુ તે આશાને બદલે નિરાશા થઇ છે. અરે મહારી મેળવેલી કિર્તિ ઝાંખી થશે, મહારા વૃધપણને લાંઘન લાગશે, પ્યારી શું કહું અરેરે જોણે મહારૂં જીવન ઝેરવત કીધું છે, હાં આશાનું પગલું હેડુંજ, પુત્રના પગ પારણામાંથીજ વર્તાયછે એ કહેવત ખોટી નથીજ.

પ્રભાવતિ—નાથ એવું શું છે.

ગાયન.

જીવતર થીયું ઓશીઆળું એ રાગ.

સુરસેન—ક્યમ કરી ધીર ધારંરે, વૃદ્ધ પણે ક્યમ કરી ધીર ધારં
રાત દીને તનડું આળું, વાળુ ક્યમ મનડું મારં;
અંતર ઊઠે કારી, આળું આળુંરે. વૃદ્ધ પણે.
ઊર નિવડું જેનું નહારં, થયું જીવતર તેનું ખારં;
વૃથા જીવન હવે, ગાળું ગાળુંરે. વૃદ્ધ પણે.

દીને રાતે વિચારું, સુજે ના એકે સારું;
 ઠાળું આ તનહું, પ્યારું પ્યારું રે. વૃદ્ધ પણે.
 કુળે કલંક લાગે કાળું, લજ્યા બારે દેવાએ તાળું;
 નજરે શું મહારી, બાળું બાળું રે. વૃદ્ધ પણે.

પ્રભાવતિ

ગિતિ.

સ્વામી ધૈર્ય ધારિ, વિચારિ રહીએ,
 જિરે હરી ભજતાં, દુઃખ ટળસે સરવે.

પ્યારા પતિ આપ હૃદયમાં ધૈર્યતા ધારણ કરો, પરમાત્મા સર્વની
 સહાય કરનાર સમર્થ છે, તેને આખા જગતની ચિન્તા છે માટે
 આપ શા માટે ચિન્તા ધારોછો, આપ આલોકરાયને યુવરાજ આપો
 અને તેની સંભાળ આપ રાખો.

રાગ કાંધ નથી સુખ સાધનમાં

સ્વામીજી ધૈર્ય ધરોમનમાં, દહોના તાપ અંતરમાં
 છે રત્ન નાનો ધનમાં.....સ્વામીજી.
 તે ગુણનો આગાર છે, વૃત્ત સત્યમાં સુખકાર છે,
 સુદ્ધ ક્ષત્રીના વિચાર છે, ભક્તિ ભુવન ભંડાર છે,
 રૂપમાં અતિ રસાળ છે, વિદ્યા તેજ અપાર છે,
 રાજ્ય કાજ ચીત ચાલ છે, મનમાં-તનમાં-સ્વામીજી.

મુરસેન—પ્યારી તહારા મતને નહું અનુમોદન આપુંછું
 મહારા હૃદયમાં પણ તેજ વિચારશી વૃદ્ધો રોપાયો હતાં, માટે કાલજ
 હું પ્રધાનને જોલાવું છું. સિપાઈ

સીપાઈ—જી મહારાજ આજી

સુરસેન—જહી જકે પ્રધાનજીકું બુલાઓ

સીપાઇ—જેવી મહારાજની આજ્ઞા

સાંન્તિલાલ પ્રધાન પ્રવેશ કરી—મહારાજ વંદન કરુંછું

સુરસેન—પ્રધાનજી કલ્યાણમસ્તુ

પ્રધાન—મહારાજ શી આજ્ઞા છે તે કૃપા કરી આ સેવક પ્રત્યે ફરમાવશો.

સુરસેન—મહારી વય છેક વૃદ્ધાવસ્થાને પહોંચવા આવી છે, પરંતુ પાટવી પુત્ર લાયક જિન્મર છતાં રાજ્યલાયક ન હોવાથી, મહારી ઇચ્છા આલુકરાયને રાજતું પદ આપવા પ્રગટ થઇ છે, અને રાણીનો મત પણ તેવોજ પડે છે, માટે તમે સ્વેચ્છા મત આપોછો તેજ માટે આપને બોલાવવા માત્ર જરૂર છે.

પ્રધાન—છત્રપતિ, તે આપનો મત રૂઠો છે, તમે તમારી પ્રજાને સુખ આપવા અને ન્યાય આપવાજ ઇચ્છોછો, તો આપનો આ સુવીચાર યોગ્યજ છે.

સુરસેન—ધન્ય છે પ્રધાન તદ્વારા જેવા સત્યતાથી વિચરનારા પુરૂષો જગતમાં થોડાજ હશે હવે વખત ન લગાડતાં સત્તર ગોરને બોલાવી સુમુહુર્ત બેઠાડવો અને ગાદી ઉપર બેસાડવાની તૈયારી કરો.

રાગ આપનો હુકમ ક્ષીણ ચડાવી એ હખ.

આપનો હુકમ સીસ ચડાવી, જર્જી સત્તર હું આતારી;
સર્વ તૈયારિ સત્તર કરુંછું, ધન્ય દીવશ હું આજે ગણુંછું.

પ્રવેશ બીજે સ્થળ સભા.

નેકીદાર—ખમા મહારાજધિરાજ શ્રી સુરસેન મહારાજને

બુણી ખમા સર્વ સભા ઉભી થઈ પ્રણામ કરે છે સુરસેન સિંહાસનપર બેસે છે.

સુરસેન—પ્રધાનજી ગોરને બોલાવ્યા કેમ

પ્રધાન—જીમહારાજ સેવકની સાથે કહાવ્યું છે

ધેલોભટ—પ્રવેશ કરી મહારાજ કન્યાણુ થાઓ એવી આજ્ઞાણુ આશીષ આપે છે.

સુરસેન—આપનું વાક્ય કો મહારાજ આજે બાલુકને યુવરાજ અર્પવુંછે માટે સુમુહર્ત જીવે.

ધેલોભટ—મહારાજ બાલુકરાયને કેમ

સુરસેન—સઠરાય, રાજ્ય યોગ્ય ન હોવાથી

ધેલોભટ—ખરોખર મહારાજ તે આપનું કહેવું ખરું છે. તેમાં તો નામા તથા ગુણાં, નામ પ્રમાણે જ ગુણુ છે, દ્યો જોવુંછું.

ટીપણું કહાડી આંગળાના વેદા ગણતો ગણતો અને ટીપણું ઉઠેલતો ધન, મકર, મીન, વરખ. કન્યા, તુલા કરતો કરતો.

ધેલોભટ—દ્યો મહારાજ મુહુર્તતો આજે અત્યારથી સાડા બાર સુધી સારું છે સંમિલે.

ગાયન.

સુણો રાએ કહું છું વિચારિ કહું છું વિચારિ

બાલુક રાયની શુદ્ધી છે સારિ.

બેરી સરવે થર થર કાંપે

સત્વનાદી થાસે એ આપે

પ્રજાને સુખ પુર્ણ આપે

જામે કીરતી જમ્તે સારિ—સુણો રાએ.

સુરસેન—ધન્ય મહારાજ આપની અમીદ્રષ્ટીથી સર્વ વસ્તુ સત્વ મમે સર્વ પ્રજાને બોધાવે અને હાલજ માદીએ બેસાડો.

સર્વ પ્રજા આવે છે અને ગાદીએ બેસારવા પ્રારંભ કરે છે
આદ્યો વેદાધ્યનના ચાળા કરે છે.

નામીકજનો

રાજગીત.

ધન્ય ધન્ય દીન આજે અમ છત્રપતિ,
વિજય બાળા પ્રેમમાળા પરોવતી;
નરવર-સરવર-અમપર-સુખકર-જયામોરસતિ.
વિજય બાળા, પ્રેમમાળા, પરોવતિ,
હરસી વરસી નૃપ પ્રત્યે પ્રણવતિ;

સાખી — પ્રેમ નેમની રીતથી આરોપી વરમાળ,
હરષે વરસી સુંદરિ પ્રેમી પ્રેમે સ્કુરાય;
અહોદિન તપો છત્ર છયા છતિ,
કિરતિ વિસ્તરુંહો રાય યુગમણી;
આનન્દે-સુખકન્દે-મોહકન્દે-પ્રજવન્દે-સ્તવતિ-ધન્ય.
બાલુક ભુપાળ પ્રેમીનૃપાળ પ્રજાવિનવતિ,
ભિમંગ રંગ ઉભરાતો ઉતંગ અતિ;

સાખી— આપકંઠે આરોપીએ પ્રેમી પ્રજાને હાથ,
ધન્ય સહાય કરિ ધણી વહાણા વીશ્વનાથ--ધન્ય.

પ્રજા હાર અર્પે છે જય જયના પોકાર સાથે પુષ્પોથી
વધાવે છે.

બાળાઓ--

સહીયર સુખકર એ રાગ.

આવો સહીયર આપણુ આજ ભિમંગ જિરમાંધરિયે,
બેસે બાલુકરાજ્યાસન સંગાર રૂડા સજીયે;

સુંદીર સોને રાજવી, સિરછત્ર શોહાય,
 જાણે અવનવો આવીયો સખી અવનીપરે ઈંદ્રાય-ઉમંગ.
 કડી છટાએ કેશરી બાણબ્રગુટી કપાન,
 રકું રાજ્ય દીપાવતો જાણે ઉગ્યો સુખકર લાણુ-ઉમંગ.
 પુષ્પહાર ગ્રીવા પડ્યો સોહે કલંગી સીર,
 અમપર અમલ એનો હજો સખી અવીચળ શ્રીરધુવિર-ઉમંગ.
 બાળાઓ જય છે.

લાડુડા લાડકો ચામા એ રાગ.

આહાણુ પહેલો-લાડુડા શું લેરછે તારી, આજે આનંદ બારી,
 બીજો- બાલુક રાંચેને ખેસતાં, પાટે લાડુ લેશું સપાટે;
 ખાધ પીને સુ સુ' ખાટે--લાડુડા.
 લાડુ જોતએ લયપયતા, માંહે ઝાઝુ ઘી,
 મીઠરીતો માંહે નાખવા, ખસખસનાં બી--લાડુડા.
 સાક તો સુંદીર જોતએ, ઝાઝો મશાલો તેલ;
 વેશણુ વધાર માંહે, મરચાનો શો મેળ--લાડુડા.
 કમોદકેરો બાત જોતએ, તુવેરની માંહે દાળ,
 કોકમ વેશણુ ધાણા લીલા, બને શું રસાળ--લાડુડા.
 વિદુસક- આહાણુને બસ લાડુ, ભરીવળા હેમનું ગાડું;
 કેઉઠાવું જાણે ખાડુ,--લાડુ.

હા હા ખરાખર એવુંજ.

વારાંગના.

લોચનીયાં લોચની રીઠાં રંગ બર રસીયા--લોચનીયા
 ગલેમેં સોહે હારતેરે બીચ બીચલાલ લીલમીયાં રંગ

શીશપે સોહે કુલનકે તોરે બીચ બીચ સાચે મોતનીયાં-રંગ
 આ હાથુપે સોહે હીરા બીટી ઝીણે ઝીણે નંગ જડીયાં-રંગ
 મેરે મનહર તુમહો રશીલે તો દર્શ બીન તલસ રીહાયાં-રંગ
 મુખ શોભે ચંદ્ર સરીખા આ કાનુપે બુલતે કુંડલીયાં-રંગ
 આઓ આઓ મેરે રશીલે છેલે મારી મોહ્યાન કામન કીયા-રંગ

કામીદાસ—અરે અહીં તો સરવે ઉધું વળ્યું પણ લાઇતો
 પતો ક્યાં હોય.

પણ મહારો મીત્ર છે માટે જલદી જઇ તેને ખબર આપું
 ગમે તેમ પણ મહારો મીત્ર છે.

પ્રવેશ ૩ જો.

સઠરાય—અરે હું છેક દુર આવ્યો મહારા હાથથી સિકાર
 છટકી ગયો અહો એ હરણે મને હંફાવી નાખ્યો, પરંતુ મહારા હાથે
 ના પડ્યો માથે તાપ પણ સખત પડે છે, મહારં માથુ દુખવા આવ્યું
 પરંતુ ફીકર નહીં આ સામે પાપી હરણુ દેખાય છે, ચાલ આ વૃક્ષ
 આથે છુપાઇ એ પાપી ને ઠેર કહે ત્યારેજ મારા હીલને
 શાન્તિ વળશે.

ગાયન.

હીપચંદ-કમળા-

કૃશ્ન ભજન વેપાર, કરમન કૃશ્ન ભજન વેપાર,
 સગાં કુટુંબી કાઇ નહીતારા, સ્વાર્થનો સંસાર. કરમન.
 માત તાત ને બ્રાત તે ખોટાં, નારિ પુત્ર વિકાર,
 અંતકાળે પલના રાખે કાઇ, કરે કાઢો કાઢો પોકાર- કર.
 કાયા કાચો કુંભ છે જાણો, વણસતાં નહિવાર,

ધન બંધલા તેરે બગીચા, પડ્યું સહુ રહેનાર— કર.
 સુખ સંન્યાએ એસ કરે શું, હોમશે અમિ મોહાર,
 જમકુત ફર છે કાળા, દીલે દયા ન લગાર—કર.
 આખર સહુ પડ્યું રેશે એ, બલે મેળવ લાખ હજાર,
 હરી ભજન વિનં સુનું સરવે, કેસવ કાંઈ વિચાર— કર.

રહામેથી કમળા તથા તેનો પતિ દીપચંદ કૃત્ત બજન કરતાં આવે છે, તેથી હરણુ છટકે છે, સઠારાયે કોધાવેશથી. અરે મેં મહા મહેનતે સીકાર પ્રાપ્ત કીધોતો છતાં દુષ્ટ તેં છટકાવ્યો માટે તુંજ મહારો સિકાર બે, કહી બંધુક મારે છે દીપચંદ કૃત્ત કહી પૃથ્વીપર પડેછે કમળા ગબરાયછે છેવટે કોધાવેશથી.

કમળા—અરે પાપી તુને કોટાનકોટી ધીકાર છે, અરે પાપી મહારા પતીને માર્યા માટે મને પણ માર ચાંડાલ અરે હું સૌભાગ્યવતિનો તે સુગાર જિતરાવ્યો, અરે હવે મહારું જીવન હું કેમ કહાડું પાપી તહારા મનની વિશે કોઈ પ્રકારનો દયાનો અંકુર સુ-રાયમાન ન થયો, અરે ચાંડાલ હું મારા પ્રાણુ તને અર્પણુ કરીશ ને અંહી હત્યા આપીશ પણ પાપી પ્રથમ તહારા પીતાને કહી પ-છી તહારી વલે કરાવીશ કે જેથી કરી હત્યારા ફરીથી આવાં દુસ કૃત્ય કરવા ના પામે.

દુષ્ટરાય—જશ સુપ તહી તો આ ખંડરથી તારા પણ પ્રાણુ સુકા કરીશ (એમ કહી આલ્લીંગન કરવા માટે ધસે છે.)

પાસે આવી—કેમ પ્રીયા વશ થાય છે કે નહિ.

કમળા—છટ છટ પાપી ફર,

દુષ્ટરાય—કેમ થાય નારી ફર;

કમળા--નદટ ખસ ખસ,
 દુષ્ટરાય--નહિ જોલ બસ બસ;
 કમળા--નહિ ચુકનારી સત,
 દુષ્ટરાય--ચુપ લવારી કરી.

આમ કહી આલોમન આપવા જાય છે, અને કમળા દુર ખ-
 શી ખસ ચંડાલના રાગ.

લલીત.

અરર ધધરા, સ્હાયરે કરો,
 દુષ્ટને પ્રભુ, આપરે હરો;
 પડી પ્રભુ હવે, દુષ્ટ પાસમાં,
 પતિ ગયા અરે, મુર સાથમાં.
 કમમ કરું હવે, અરર હાયરે,
 જીલમ પાપીનો, નવ સહેવાયરે;
 લજ્યા માહરીરે, રાખજો તમે,
 અખળા વિનતી, ઉરમાં ધરો.

ગાયન.

પંથી-- ગડબડ ગડબડ સીંછે અલ્યા જોને ત્યાંહે,
 કાંઈક લડવડ વડવડ દેખાએ તે માંહે;
 લુંટારો કોઈ લુંટે છે ઉગારો ઝટ એને,
 હરી તણો ડર ઉરેના ધારે હીખામણુ દો તેને. ગડબડ.

આ સાંભળવાથી એકદમ સઠરાય સ્વાર થઈ ઇટકે છે.

પંથીઓ--અલ્યા ઉભો રે આવું કામ કરી ચ્યાં નાહો છે.

પંથીઓ—અરે બાપ તું કાણુ છે ?

કમળા—બાપ આ પાસેના નગ્રમાં હમે રહીએ છઈએ.

પંથીઓ—ને બાપ આ પાપી કાણુ હતો ?

કમળા—બાપ એ ત્યાંના રાજાનો પાટવીકુમાર છે તે મારા ઘણીને મારી મહારી ઉપર જુલમ ગુજારતો હતો એટલામાં તમે આવી પોંચ્યા.

પંથીઓ—અરે બાપ ભાગો નીચર મરા દીયરાના આવહે તો આપણને પણ મારી નાખહે ભોગ મળાકે આપણે આહી આગ્યા સર્વ નાશી જાય છે.

અવેશ ૪ થો.

સ્થળ-સલા.

કમળા રાત્રી નગ્રમાં આવે છે તે બધાને મતાત કહે છે તેથી નગ્રના વણીક સભામાં જાય છે.

નેપથ્યમાંથી—ફરીયાદ ફરીયાદ મહારાજા ફરીયાદ.

સુરસેન—અરે આટલી બધી શી ગડબડ છે.

ચોપદાર—મહારાજા બણીયે લોક ફરીયાદ કરતેકું આનેહે.

સુરસેન—ખુશીશે આનેદેઓ.

માથે મટુકી લઇ જાઝી, એ રાહ.

વણીકો—એ...નહિ નહિ રેવાય આવો અન્યાય કેમ સેવાય,

હવે રાજા છે હેલ્લી સલામ, હમે રેસું હવે પીળે ગામ

પુત્ર તમાડો બગડો છે હાય એ...નહિ.

આમ આ બધુ નવ રાખે, કેમ પ્રજા સંટાપ આ સાખે,

વણુ વાંકે શું માઠી નાખે એ...નહિ.

વણીક હમો રાંક કેવાયે અમ નારીની કેડે થાએ
લળ્યા લોકોની આમ લેવાએ એ...નહિ.

સોમચંદ—અડઝ મહારાજ સાગ્ર બાંધને માડી નાખો ટમાડે
કુંવડે ને માડી બાબીની આબકુ લેવા દીયાડ થયો.

સુરસેન--

ગીતી

સાંન્ત રહો આવારી ધારો ધિરજ મનમાં
વચન તમારું સુણી હોળી પ્રગટી મુજ તનમાં
જલદી પુરની બહારે કાદું દેસની પારે
ફરી આવવા ના પામે મુખ થાસે મુજને ત્યારે

કમળા પ્રત્યે—કમળા બહેન મારા પાપી પુત્રે આપને આ જગતમાં
પતિહિન કર્યો છે પરંતુ આપ મહારી બહેન છો તમારું વર્ષાસન
આંધી આપુંછું આપ અવકાશે આવી તમારી બાબીની ખજર લેશો.

વણીક--હા મહાડાજ તો તો ઠીક.

સુરસેન--હું તે પાપીને હાલજ દેશવટો આપુંછું (સર્વ
જાય છે.)

દુષ્ટરાય—અરે આજે પુરમાં પ્રવેશતાંજ અપસુકુત મુચ્ચે છે
પરંતુ કાંઈ ફકર નહિ અબહાદુરને કાણુ છેડી શકે તેમ છે પણ
આજે આ આટલી બધી ધામધુમ શીછે કામીદાસ સામો મલે છે.

સઠરાય—કેમ મીત્ર આજે આટલી બધી ધામધુમ શીછે.

કામીદાસ—ધર ઘલાયું તે છે.

સઠરાય—તમારા બોલવામાં કશી ખજર પડતી નથી માટે
જે હોયતે સત્વર કહી દો.

કામીદાસ—ભાઈ આપનો રાજ્યહક તોડી બાલુકને રાજ્યાસન આપ્યું.

સઠરાય—હેં બસ મારા પ્રત્યે આવું કપટ કરીને તે કેટલીકવાર વસવાના હતા, એક સિંહને છેડીને શિયાળવાં કેટલીકવાર કુચળ રહેશે. હાં બાલુક માદીએ બેશી કેટલીકવાર રાજ્ય કરશે. તેણે મારું પુરું રીતે અપમાન કર્યું છે, પરન્તુ આ મારી સમશેરથી તેનું શીર તુડું કરીશ.

કામીદાસ—ભાઈ હવે બોલવું નકામું છે. ત્યાંતો હુકમ વગર જવાએ નહીં પામે.

સઠરાય—હાં, હાલજ સભામાં જાઉં છું ને જોઉં છું, એમ કહી જાય છે.

કામીદાસ—જોઈ રહ્યા ભાઈ. ચાલો આપણે તો ઘેર જો યાય તે છેટા રહીને જોઈશું.

ગાયન.

બસ સભામાં જવું, () હું વેર લખને આવું;
સુરસેનને બતાવું સપાટો, પડે હેઠો ગોથાં ખાનો;
જઈ બાલુકને સંહાર. બસ.

કરી હગો મારી સાથે, આપ્યું રાજ એને હાથે;
નક્કી છુંડું તેનું થનારં.... બસ.

એકદમ સભામાં જવા માટે સઠરાય જાય છે.

પહેરેગીર—અમે સભામાં છુસનેકા હુકમ નહિ હૈ.

સઠરાય—અરે તું મને રોકનાર કોણ છે. એમ કહી સમશેરથી મુસ્તક ઉઘાડે છે અને સભામાં જઈ પોતાના પીતા પ્રત્યે કહે છે. અરે મારી માદીના હક્ક ઉપર કોની તાકાત છે કે તે

બેશી શકે હજી આ મારી સમશેરનો સ્વાદ ચાખ્યો નહિ હેય
માટે આવી જાઓ સામા અરે બાલુક તહાઈં સુસ્તક તો હાલજ
હિડાવું છું.

સુરસેન—કોપાવેશથી સમશેર ખુત્રી કરી અરે પાપી તહારે
શ્યામ મુખ જોવા હું ઇચ્છતો નથી.

ક્ષત્રીકલંક.

ધીક ધીક દુષ્ટ ચંગળ, શ્યામ મુખ ખતાવે શાનેરે;

ક્યો પાપી તેં અકેકાર, ડરાવે તું શું મુનેરે.

કરી આશુરી કર્મ અનીત શ્યામ.

પરદારા પુત્રી તણી હુંટ ડરાવે તું.

હાય હાય લજબું મુજ નામ શ્યામ.

કરે કામ નીચ હરામ ડરાવે તું.

મગ રૈયત રાંકડી જોહ શ્યામ.

કરી દુઃખી દુઃખી દુષ્ટ લેંહ ડરાવે તું.

કરી અનીતીનાં આવાં કામ શ્યામ.

વળી રાજ્યતણી ધરે મન હામ ડરાવે તું.

અરે દુષ્ટ મારા કુળને વીશે તું દાવાનળ રૂપી અગ્નિ ઉત્પન્ન
થયો છે. પાપી તેં મહારા નામને અને ક્ષત્રી રીતીને પુરું રીતે
જોખ લગાડી છે, તાઈં શ્યામ મુખ મને ના ખતાવતાં દુરયા. સીપાઈ
પકડો એ પાપીજને.

એકદમ પકડી લે છે અને સમશેર લપ્ત લે છે.

સુરસેન—તે પાપીજને કેદ કરો. મહારી સમક્ષ ના રાખો.

બાલુક— કુર નશીબે, એ રામ.

ક્ષમા કરોને પિતા આવારી,

પુત્ર દોષ ના હૃદયે વિચારી,

હો એ.....પુત્ર જોએ.....પાપી,

નવ ઘટે રીસ પીતા તથાપી. ક્ષમા કરો.

સુરસેન-પુત્ર તારી દયા ને ક્ષમાવૃત્તિને ધન્ય છે (સઠરાયપ્રત્યે) પાપી
આ એક વખત તને રાજ્યની ખાતર છોડું છું, જા પાપી હવે મારા
પુરમાં પ્રવેશ કરીશ નહીં અને જો પ્રવેશ કરીશ તો ઠેર કરીશ.

બાલુક તરફ જોઈ. ગાયન.

જનમો જગમાં સુકીરતી તહારી,

વામો સહુ પરીતાયો આશીશ એ મારી;

દયા ધર્મયાં વિચરો ધારોને શુભ મતિ.

પ્રજા પુત્ર સમ પાળો ન્યાય નિતી ધારી,

વિચરો... વિહરો...ન્યાય ઝરો...હૃદય વરો;

સમરો દેવ મોરારી... આશીશ.

લહી સુખ મહી મહી આનંદ ઉર મહી.

રહો વિજય છત્ર ધારી.... આશીશ.

સઠરાયને છોડે છે.

બાલુક ઉભો થઈ

ગાયન,

જગતમાં તે નરને...એ રાજ.

અરેરે બંધુ છે ધિક્કાર,

નહિ ઉરે શરમ લગાર

અરેરે.

અરરર કર્મ કરતાં આવાં કરો દીલ લગાર,

ક્ષત્રી ધર્મને વિચારી શું વરતો અધર્મ વ્યવહાર;

બનો અંધ શું આવાર

અરેરે.

સઠરાય—હાં, મને જનાવી રાજ્ય બધ ક્યો છે પણ
યાદ રાખજે તેનો સ્વાદ ચખાડું સારેજ માડું નામ સઠરાય.

પ્રવેશ ૫ મો.

સ્થળ બાગ.

ચાલો સાહેલી ભુવનેશ્વરીના, એ રાહ.

સર્વે સખીઓ—

ચાલો સાહેલી (૨) ચંપક બાગે સહુ મળીને આનંદ કરીએ,

પુષ્પ પ્રેમલ ગુંથી નીમળ હાર કંઠેરે ધરીએ,..... ચાલો.

મંદ મંદ સુગંધ વહે સાં, દેહ તાપ સહુ દુર કરીએ;

અંગ શૃંગાર અનોપમ, સજીને સરવે જમીએ,

પુષ્પ માળના હાર ગુંથીને પાછાં મન્દીર વળીએ...ચાલો.

સર્વે બાગમાં જાય છે.

શશીકાંતા—ચંપક લલીતા આજે તારી લલીતા તો દર્શાવ.

ચંપકલલીતા—ખૂબ મારામાં તે એવી શી લલીતા છે.

તમે દેવી સ્વરૂપ છો, શશીકાંતા એવું આપનું નામ છે માટે
આપનેજ તેતો ધટે.

નવરોવના—નાના સખી આજે તો સ્નેહબાળા ખૂબજ
ગવડાવશે.

શશીકાંતા—બરોબર કહ્યું ખૂબ, કેમજે સ્નેહબાળા ખૂબજ
કામ દીવસ દહાણમાં હવડે નથી આવ્યાં માટે આજે તો તેને
માથેજ ભાર.

સ્નેહબાળા—ભાવો શું ઉપાડવાનું છે.

અંપકલસીતા—ના બહેન આપ ફરેબની વાત ના કરશે
આજે આપજ મવડાવો.

દનેહુબાળા—ના બહેન આજેતો તમેજ મવડાવો કારણ
મારા જીવને એન પડતું નથી.

નવથોવના—હા, સખી આજે આપને આપના પતી
સાંભળો યું.

દનેહુબાળા—શરમીંદપણે, સખી તમેને તો મસ્કરીજ
કરતા આવડે છે.

અંદકળા—ના બહેન તે પતિપરનો પ્યારતો સર્વેને સમાનજ છે
એવી તો કોકજ અભાગણી હશે.

કમળા—બહેન બરોબર આપનું કહેવું છે.

સતીને પતી પ્રજુસમ, આ જન્મતમા હે જાણવા;	
પતિ સેવતીજ સાધવી, અવતાર ધન્યજ માનવા.	૧
સતિ સુંદરી પતિ ચરણ સેવી, સુખણી અતી થતી;	
સંજણી પતિ નીરખતાં, અંગમાહેરે પ્રજળી જતી.	૨
સતી સુંદરીનું પતિ પ્રેમથી, સૌભાગ્ય સર્વ ગણાય છે;	
નીચ નારીનું જીવન અરેરે આ જગતે એજે જાય છે.	૩
સતિને શૂંગાર જુવણ, પતિ તેજ ગણાય છે;	
પતિથીજ સતિતણા, શૂંગાર સહુ હીપાય છે.	૪
પતિ હાર ને હીરા ધરાણું, પતિ નાણું લક્ષ્યા લેખાય છે;	
પતિ સુવચ્ચ ને વિમળતા સતિને તેમ મનાય છે.	૫
પતિને સંકટ પડે સતિ, સુંદરી સોસાય છે;	
સખી પતિ પાર પાડવા, સતિ દિલમાં અતી ચાય છે.	૬

- બળિયારણી વિષકારણી, વામા વઢવા ધાય છે; ૭
 પતિદુર રહેવા સુખ લેવા, અતિ ચીતમાંહે આ'વ' છે.
 સતિ જીવન સુખકર સહુ, શીયળ ભુષણ ગણાય છે; ૮
 સંસાર કિર્તિ અચળ રહે, અંતે સ્વર્ગે જાય છે.
 પતિ હોય જો વિદેશમાં, સતિ તોય શાંતિ ગાય છે;
 પતિ પાવડી પુંજ કરી, સતિ સંતુષ્ટ મનથી થાય છે. ૯
 બ્યંઝ નારી પતિ તજી, પર પુરુષને ચિત્ત ચાય છે;
 આ સંસારે લજ્યા સુમાવી, અંતે નર્ક વિષે જાય છે. ૧૦
 મમ શિક્ષા આ હિરમાં ગ્રહી, પતિ પ્રભુસમ જો જાણશે;
 આ સંસાર તે સેજે તરે, કિર્તિ જગમાં વાધશે. ૧૧
 આજે થઇ અહલ્યા તારા દ્રુપતિ કુંતા સતિ;
 હજી છે આ જગતે તેની કિર્તિ રહી ઝળકતી. ૧૨
 માટે પ્રભુ પતિને ગણી, મનમાંહે સુખ માનશે;
 સંસાર સુખ સરીતા વહે, ના દુઃખ કાદીન પામશે. ૧૩
 સખી શું કહું રસના થકી, ના ગુણુ તેના ગવાય છે;
 કેશવ કહે છે કિર્તિ તેની, અચળ જગતમાં ચાય છે. ૧૪

સ્નેહબાળા—ધન્ય કમળા આપને કાઠીધા ધન્ય છે આપની
 મહાપ્રીતીથી મહાર મન સંતુષ્ટ થાય છે.

નવયોવના—(હાસ્યથી) બરોબર બહેન એકતો પતિ સાંભળ્યા
 અને વળી અનુમોદન મળ્યું ધૃતને વળી અમી મળી એક તો
 બહેનનું મન વ્યાકુળ હતું અને વળી કમળાએ વધારે વ્યાકુળ
 કર્યું, બહેન ધીરજ રાખો આપને કાલે મળશે.

ગાયન.

સ્નેહબાળા— જાઓ જાઓ સરમાઓ,

નહિ વાત એવી લાવો...હા હા.

મનમાં જેને જેવું, પ્રતનક્ષ દેખે તેવું,

અંતરમાં પુષ્પ સુગંધી, વરશે મુખે તે રંગી,

હૃદયની આપ જણાવો...જાઓ.

ચંપકલલીતા—ખરું કહ્યું, જેના હૃદયમાં જેવી વાસના તેવોજ ઉચ્ચાર.

ચંદ્રકળા—તારી કળાને કાઈ પહોંચે તેમ નથી.

ચંપકલલીતા—સખી મારામાંતો કાંઈએ કળા છે નહીં પરંતુ કળાતો તારામાંજ વસી છે.

સ્નેહબાળા—સખી હવે વખત ધણોજ જાય છે માટે હવે હાસ્યરસ છોડો કારણ પાછાં વેળાસર ઘેર જવું જોઈએ.

(અહીં મૃગીયા રમવા નીકળેલો દુષ્ટસિંહ ચંદ્રનગરનો રાજા વિશ્રામ લેવા માટે જાગ પાસે આવે છે, તેને કાને સ્વર આવવાથી છાનો ઝાડ ઓથે આવી ઉભો રહે છે. અને સુંદરીઓનું ટોળું નીરખીને સ્તબ્ધ થઈ ઉભો રહે છે.)

ત્રિભગવિતા—ખરોખર, સખી આપનું મન આજે કાંઈ ધૈર્યતા ધરતું નથી માટે એક રાસડો આપજ ગવડાવો.

(સ્નેહબાળા ગવડાવે છે અને સરવે ગાય છે.)

રાસડો.

આવો ઓરા નણદલ વીર, વેગે વળી વળી રે;

નહિતર નાચ તજી શું પ્રાણ, પ્રેમે બળી બળી રે;

ખીલી થોવન કળી નવ રંગ, પ્રેમે લળી લળી રે,

સખી પ્રેમે લળી લળી રે.

બ્રંગ વીયોગે નવરંગ, જશે કરમાઈ પડીરે;
શું તજી ગયા સુગન્ધ લેનાર, રહી આશા બરીરે;
આશા બરી બરીરે, નમી નીચી વર્ણારે.

આવો.

સાખી-નમી નીચી રહી, આ અળખા આવાર;

વેગે આવો વાલમા, મમ યોવનના શણુગાર,
શણુગારવિના સુની આજ, દીશું ધડી ધડીરે;

સખી દીશું ધડી ધડીરે, પ્રિયતમે દીધી જડીરે.

આવો.

સાખી-જડી દીધી પ્રિયતમે, નેહ કડીથી જરર;

નાખી જીરકી બાગી ગયા, શું અંતે થમ દુર.

કુર થશે નહિ સુર સાયયા, હારી હારી રે;

પુર પ્રેમેથી આ નાર, ખારા પ્રેમે વરી રે.

જ્ઞાતા પ્રેમે વરીરે, દ્યો હૃદયા સાથે બીડીરે.

આવો.

સાખી-બીડી પ્રેમે પંથીડા, આ અળખાને આપ;

શું વહાલા વીસરી જશે, દીધી પ્રેમની છાપ.

આવો.

નવયોવના--શાખાશ, સખી શાખાસ, આપમાં તો નામ પ્ર-
માણેજ ગુણુ છે, આપતો સર્વ ગુણુ સંપન્ન છો ને શું મનેતો
આજેજ આપની પરીક્ષા પડી, સખી આપણેતો સરમા-
વતાં હતાં.

અંપકલલીતા--સખી પ્રેમગર્વિતા આપના પ્રેમનો ગર્વ અ-
તાવો જોઈએ, આજતો પરીક્ષા લેવાની છે.

પ્રેમગર્વિતા--જહેન તૈયાર છું.

ગાયન.

બળે છે બાવળી એ આ કાયલડી,

પડે છે અંસુડાં વહાલા હૃદયો વળી;

તનહું આરે તમે વિરહના તાપે કરી,
 મનહું આ મુઝાએ વાદળ દળ દુઃખે ભરી;
 રે રસીકા નાથજી ધારો કંઈ દીલે દયા;
 નહિ નહિ નમેશ થશે શું વહાલરે વીસરી ગયા.

સાખી-મમ મન મેલ છે દુઃખી દાદુર આજ,
 બળુંહું અતિ દાહથી લાગ્યો ધાગ્યો જાજરાજ,
 વૃષ્ટી કરો અમી દણીથી સુણી આ સોસાય છે,
 વરસી તરસીને જીવાડો જીવ આ તલપાય છે.

સાખી-બળતાને શું બાળવાં આ શીઝે તમ ટેવ.
 નિર્દય ન થશે નાવલા આવ આવ તતખેવ,
 રે રે રસીલા રાજવી તમ દર્શવિન ટળવળું,
 જો નહિ આવો આજી સમે તો નિશ્ચે પ્રાણુ હું પરહરું.

સાખી-ચંપક છોડના છોડ સો પ્રેમ નેમનું રૂપ,
 હું કાયલડી કાળીયું દીયો સુગંધ અનુપ.

પ્રેમગર્વિતા-ચંપકલલીતા ઉડો હવે આપનો વખત આ-
 બો દર્શાવોતો તમારી લલીતા. જોઈએ

ચંપકલલીતા--બહેન આ ઉભાં થયાં.

રસીયા રસીકવર, એ રામ,

આવો પ્રિતમવર આવો, લેવા આ પ્રેમનો દહાવો,
 તલશું તમ દરશન માટે, નિરખું અરૂંપરૂં વાટે;
 સખી કાંઈ ખબર જઈ લાવો.....પ્રિતમ૦
 પરકામ ગમે નહિ અમને, શું કહિએ વહાલા તમને;
 દયા કાંઈ દીલે લાવો.....પ્રિતમ૦

બા દિરાહાર નકામા, શુંમાર ભાગે અકારા,

વશી દુર કાં તલસાવો..... પ્રિતમ૦

નકી પ્રાણુ જાશે અમારા, ધાઓ ધાઓ જીવણુ વહાલા;

વરિ પ્યારા કાં તલસાવો..... પ્રિતમ૦

સ્નેહબાળા—સખી ધૈર્ય ધર, તહારા પતિતો તારી દાદ

હવડે જ લેશે.

ચંપકલલીતા—જોયું બહેનતો વખત આવે ચુકે છે. ને

આપણને તો સરમાવે છે.

સ્નેહબાળા—શા માટે કોઈ તક ચુકે.

દુષ્ટરાય—

બાયન.

અહા ખરે ઉરવશી અવતારી, દીધો કામ દંદે હસાવી...અહા૦

કોકીલ સ્વરી મૃગનયનીએ, શશીસમ વદન સુખારી;

જમર કારીસમ કટારી, મુજને મોહ પમાડી.અહા૦

જુરકી નાખી ભમાંબો મુજને, મોહીની મંત્ર લખાવી;

હાવ ભાવ કટાક્ષ કોપે, મમ મન વશ કરનારી.....અહા૦

અરે આવી સુંદરીના પ્રેમનું પાન નથી કીધું તેના જન્મને પિ-

ત્તર છે. અહો મનહર મૃગીના સમાન જેનાં અણીદાર નેત્રો છે,

સિંહના સમાન જેની કટી શોભી રહી છે, શશીના સમાન જેનું

વદન સુહાસ્ય રહ્યું છે, કપોતની સમાન જેની ગ્રીવા રહી છે. દાદ-

મની કળી સમાન જેના વદનમાં દાંત શોભી રહ્યા છે, પોયણીના

પાન સમાન જેનું પેટ રહ્યું છે, હસ્તિની સુંઠના સમાન જેના હ-

સ્ત શોભી રહ્યા છે, ખીસેલા કમળના સમાન જે આંગળીઓ સહીત

હથેળી શોભી રહી છે. આવી શોભામાં વળી નવીન ખીલતી જુ-

વાની સુરાયમાન યધ રહી છે, હંસણીના સરખી જેની ચાલ છે,

એવી અંગોઅંગ મનહર મૃગીનીઓનું ટોળું આ પુષ્પ બાગમાં ક્યાં-
થી હતરું, કે કામની અર્ધાંગના મને ચલાયમાન કરવા માટે
આવી. ચાલ તે લલનાઓને લલકારું કારણ તેને શી
ખબર પડશે.

દુષ્ટસિંહ—

ગાયન.

પ્રેમી હોમો પ્યારી રસ પ્રેમ પીવા કારણે,

આસા ધારી આજ આ આવી હોમો તુજ ખારણે;

આ આશળે નોડીશતો પાપ તુજને લાગશે,

નિરાશ થઇ નર પંથી આ સ્થળ તાહરં આ ત્યાગશે,

સ્નેહબાળા—અરે આ સ્વર ક્યાંથી આવે છે, સખી ચાલો

કાંધ પર પુરૂષનો સંકેત લાગે છે.

છટપો.

નેપથ્યમાંથી—મયું રાવણનું રાજ્ય તે એમાં,

ગયું કૌરવ કુળ સમુળ તે પણ તેમાં;

ભણે સફળ ગણે મર્મતણી ખારીએ,

શુભાગી નહિં હતભાગી જાણજે;

પરનારીના પ્યારથી ખુવાર કંઈ નર થાય છે,

આ લોકે અપકીર્તિ પામી અંતે નરકે જાય છે,

પ્રેમગર્વિતા—રે સખી આતો કાંધ વિચીત્ર બનાવનાં ચિ-

ન્દ પ્રદીપ થાય છે, હવે સત્વર ચાલો.

સર્વ બાગલી ગુમ ખારીએથી ગમન કરે છે, અને

દુષ્ટસિંહ નહીં નીરખવાથી નિરાશ થઇ ઘોડે સ્વાર થઇ અને

ચાલતો સ્તામી.

નકી નાશી, એ રામ.

મધ ચીત્ત ચોરી મારું, નહિં શાન્ત હવે થનારું; ગધ૦
પ્રેમ ફાંસે મુજને ફસાવી, અરેરે જમાવી ઝાળું. ગધ૦
ક્યારે મળે એ પ્રેમી પ્રિયારૂપ, મુજ મન સુખ કરનારું. ગધ૦
પ્રાણ ઉડી તે પાછળ ગીયો, થયું જીવતર આ ખારું. મધ૦
મેળવે વીણુ એરે માતુની, તો સફળ જન્મ પ્રમાણું. ગધ૦
નહિતો જીંદગી ઝેરી થશે આ, જુરી જુરી પીંજર પકનારું. ગધ૦
(આમ કહી દુષ્ટસિંહ જાય છે. રૂપસેન પડે છે.)

પ્રવેશ ૬ ઠો.

સ્થલ દુષ્ટસિંહની કચેરી.

પ્રમથાંદ પ્રવેશ કરી--હજી સુધી મહારાજ પધાર્યા
નથી શું ?

ચોપદાર--ધણી ખમા મહારાજ ધીરાજ દુષ્ટસિંહને
ધણી ખમા.

(સર્વ મળા પ્રણામ કરેછે અને દુષ્ટસિંહ સિંહાસન પર બેસેછે.)

દુષ્ટસિંહ--પ્રધાનજી આજે મહારૂં શરીર શાન્ત નથી
કારણ કે હું એક મનોવેધક બનાવ જોષ ચાલ્યો આવું છું.
સુરપુત્રના પુણ્ય આગમાં એક રમણી રંજાતું ટોળું અપ્સરાને લજ્જા-
યમાન કરે તેવી સુંદરીયોને નીરખી મહારૂં મન વિધાર્ષ ગીઉં છે,
પણ પળે તે નવોદા સુંદરીઓ મારી નજરે ફર્યા કરે છે, તેમાં પણ
એક સુંદરીની ઉપમા તો માહારાથી અપાય તેમ નથી, મારું ચીત્ત
તેણીએ છેક બચ્ચ કરી દીધું છે. જ્યાં સુધી તે સુંદરી નથી મેળાવી
ત્યાં સુધી આ જીંદગી રદજ છે.

પ્રધાન—અરે તે ત્યાંના રાજા સુરસેનની પુત્રી હોવી જોઈએ,
વિદુષક નેપથ્યમાંથી—હાં આપનું મન મળવાનું તો

કાંસજી પહેલું નીસરવાનું.

પ્રધાન—મહારાજા આપનું કહેવું સત્ય છે, પરંતુ તે
કાન્તિપુરના રાજા કોમળસિંહના પુત્ર સત્યસિંહને ત્યાં બેવિસાજ
થઈ ગયું છે માટે તેમનો જાણે જંગ મચે તેવું છે.
અને સુરસેન જેવા પ્રખ્યાત રાજાની સાથે વૈર કરવું અને ખીજી તર-
ફ કોમળસિંહ તે પણ કાંઈ જેવો તેવો નથી. તે તો સર્પના દર-
માં હાથ નાખવો સિંહની મુછનો વાળ અને બોરીંગનો મણી જેવા
જેવું છે, માટે મહારાજા એથીતો દુર રહેવું. સિંહની સાથે બાથ
બરતા કુશળ કેમ બચીએ માટે તે ધવ્યજ્વલો રૂપા કરી તજી દેવી
જોઈએ, અને પછી જેવી મહારાજાની ઇચ્છા.

દુષ્ટસિંહ—અરે પ્રધાન તે બળવાન અને ખીજા નિર્બળ
તે સિંહ અને ખીજા શું જાંબુક હશે ? ધિક્કાર છે તારી બુદ્ધીને
ગાયન.

ધિક ધિક તુજને અવિચારી, વહે કાચર વેણુ આવારી;
જરા સર્મ નવ ધારી લજવી જણનારી, શું દર્શાવે નિર્બળતા મારી. વહે.
દુષ્ટસિંહ નામ મારું હું સરવેને સંહારું, શું કરે સુરસેન ખીચારા. વહે.
બસ ચંડાળ મહારું નિમક ખાઈ શું મારીજ નિર્બળતા દેખાડે
છે માટે નિમકહરામીનું મારા રાજ્યમાં કામ નથી.

પ્રેમચંદ—હાથ જોડી, મહારાજા ક્ષમા કરો, મારા પ્રાણની
કરકાર અને ખીસકુણ નથી આપ હુકમ કરો તો અત્યારેજ આ
હાથ પ્રાણ અમરવા પ્રિયાર છે. હું લુણુ ખાઈ નિમકહરામ
નહિં મહં.

દુષ્ટસિંહ—(ધીરજથી) આ એક વખતને માટે તારા અપરાધ

ક્ષમા કરું છું ફરીથી આવું કાયર વેણુ કદાપી કદાપીશ નહિં
અરે એ સુરસેન તથા કોમળસિંધ મને શું કરનાર છે. મારા
પ્રબળ ભુજબળોનું બળ હજી તેઓએ નહિ જાણ્યું હોય. મારી
સમશેરના સપાટાથી સરવેનાં શીર જીર્ણ કરે, અરે દુષ્ટસિંહને
કાણુ છતી જાય તેમ છે.

પ્રેમચંદ—અરે તેનું નીમકની ખાતર ઉપદેશ આપવા જતાં
અપમાન થયું પરંતુ. ક્ષમા.

મુંગેકું ગાન કહા, આસુરકું રનાન કહા;
ગુનીકાકું શિળ કહા, સમુદ્રકો નીર કહા,
પ્રેમ બીના પ્યાર કહા, જાનનીકું યાર કહા;
ખરસેં મીત્રી કહા, તાલ બીન જંત્રી કહા.
સ્વર બીન ગાન કહા, નુગરેકું સલામ કહા.
કાયરસે સમશેર કહા, સમાન બીન વૈર કહા.
કામ બીન પુરખ કહા, સતિ બીન સ્ત્રી કહા;
યોગ બીન યોગી કહા, ભોગ કહા જોડી બીન.
કહત કેશવલાલ, સુનહુ માધુ મીત્ર,
કામીકું કહા શીખાવન શિલતંત્ર સાઝનકા.

કામી નરોને સુવિચાર કદાપી નજ હોય.

ગાયન.

અરે ભાર્ત ભુમીના વીર સુણો મધ ધીર,
નારી નહિ કોની થનાર;
પરદારા શું કરતાં પ્રીતિ, ઉપજે અતીસમ બીતિ,
સમજી કરો વિચાર. નારી.

ધન માલ ધુળ મિલાવી, લાખેણી લગ્યા શુભાવી;

કંઠક થયા ખુવાર, નારી.

કંઠક રણુ વીશે રોળાયા, ત્રીયા કારણુ કંઠક ફસાયા;

તે પહોંચ્યા જમપુર ઘર. નારી.

પ્રિયવરો ! આગળની કહેલી કહેવતો ખોટી નથી. જરૂર, જમીન ને જોડે એ ત્રણે કળ્યાનાં છોડે. આપણા હિંદવાસીયોનું હત-
ભાગ્ય થવાનું કારણુ વૈર અને વૈર થવાનાં કારણોમાં વધારે પર સ્ત્રી,
જુવો આપણા હીંદના હીરા, આગળ પૃથુરાજ, રાવણ, કૌરવ અને
પાંડવો તે પણ પરસ્ત્રીયોના પ્રભાવથી રણુને વીગે રોળાણા હતા
માટે ભાર્ત વિરો અને નરો વિરદેવીયો અને બાળાઓ આ દુષ્ટ
અહિત મતું, જેથી આ જગતમાં કાળું કલંક લગાડનારું નિંદીત
કાર્યને દુર કરી આપણા મનમાં સદવિચારનું શૌર્ય પ્રગટાવે જેથી
આ જગતમાં આપણી શ્રેષ્ઠતા થશે અને સ્વર્ગ મદનમાં દેવતાઓ
પણ આપણા ગુણનું ગાન કરશે, સત્યતાથી વરતવું તેજ સતપુરુષોનું
પરાક્રમ છે.

સઠરાય પ્રવેશ કરી—ચોપદાર તુંમારા માહારાજકું જાકર
ખોલનાં કે સુરપુરકા પાટવી કુમાર આપકું મીલનેકે ખાતીર
આયા હૈ.

ચોપદાર—અચ્છ મહારાજ (એમ કહી જાયછે) સઠરાય સભા
બહાર હમો રહે છે.

ચોપદાર સલામ કરી—મહારાજ કોષ સુરપુરીકા રાજકા
પાટવી કુમાર હૈ વહ આપકું મીલનેકું ચહાતા હૈ.

દુષ્ટસિંહ—અચ્છ આનેદો, મમર હથીયાર નહ લાતા ચહીયે.

ચોપદાર--જેશી મહારાજાની આજ્ઞા

સઠરાય પ્રવેશ કરી--મહારાજા પ્રણામ કરું છું.

દુષ્ટસિંહ--પધારીએ રાજકુમાર આજતો અમારું નમ્ર

પાવન કર્યું.

સઠરાય--આપના જેવું કામને લેઈ આવવું થયું છે.

દુષ્ટસિંહ--ખુશીથી ફરમાવો.

સઠરાય--તે ખાનગી હોવાથી એકાંતમાં કહેવાનું છે.

દુષ્ટસિંહ--ધસારો કરતાં,

ચોપદાર--સભા બરખાસત મહેરબાન સલામ સભા

બરખાસ થતાં.

દુષ્ટસિંહ--હવે આપના કાર્યનું કારણ કહો.

સઠરાય--મહારાજા એ કાર્ય શીશને સાટે કરવાનું છે માટે હિંમત હોયતોજ વાત કરવી.

દુષ્ટસિંહ--અરે રાજકુમાર શું મને આપે કાયર જાણ્યો, આ જગતમાં ક્ષત્રી વીરો અવતરી બીજા શા કામમાં આવનારા હતા મરણ તો જ્યારે ત્યારે એક વખત છેજ માટે આપ ખુશીથી જોવી હોય તેવીજ વાત જાહેર કરો, મનને વિશે કશે બેદ ના રાખશો.

સઠરાય--ત્યારે આપની આગળ સર્વ વાત નિવેદન કરું છું તે શ્રવણ કરો.

સુરસેન પીતા જે મહારો,

સુરપુરીમાં રાજ્ય કરનારો.

સુર

રાજ્ય હક મુજ નિવારી,

ખાલુકરાયને જન ધારી,

કીધો મારીપર હોયો ધારો.

સુર૦

તેથી દાહ લાગ્યો મુજ મનમાં,

આવ્યો છું આપ સરણમાં;

જાણી દીન આપ હોમારો.

સુર૦

લઈ લશ્કર મુજ સંભાથે આવો,

રાજ્ય હક મારો અપાવો;

હિપકાર અતી તમારો.

સુર૦

ભમની મહારો અરયું તમને,

સત્ય કહું મુખથી વચને;

સંકટ આટલું ટાળો.

સુર૦

દુષ્ટસિંહ—અરે તેના શા જાર છે, હું દુષ્ટસિંહ કહેવાઉં
અરે મારી સામે ટકે તેવો કંચો સુરવીર છે પરતુ મ્હેં સાંભળ્યું
છે જે આપની બહેનનું વેવીસાળ કરેલું છે ને.

સઠરાય—વેવીસાળ ક્યું છે તેથી શું થયું જ્યારે સુરપુરીનું
રાજ્ય મહારા હસ્તે આવ્યું ત્યાર પછી રોકનાર કોણ છે, અને
કોના જાર છે કે જીતી જાય તેમ છે.

દુષ્ટસિંહ—જો તેવી હીમત હોયતો કાંઈ ફીકર નહિ, પણ
વચનથી ના ચુકશો.

સઠરાય—જગતમાં આ સઠરાય ફરે તે સમજવુંજ નહી.

દુષ્ટસિંહ—ત્યારે હું પ્રધાનને બોલાવી હુકમ કરું છું
સવારમાંજ લશ્કરસહ સુરપુરી જાણી કુચ કરવું (એમ કહી
સરવે જાય છે)

પ્રવેશ ૭ મો.

સ્થળ--હૈમચંદનું ઘર.

કળાકુંવરી--પ્યારા વિના અરેરે મને આજે ક્યાંય ચેન પડતું નથી જ્યાં સુધી આ મારા પ્રાણ છે ત્યાં સુધીનો સાથી તેનેજ માનીશ અને ધણા અણુગમતાને ધુલમાં મીલાવીશ એના શા ભાર છે અને વળી તેનામાં મતાએ શી છે.

બાચન.

જીવ મતાં એક જાણુ વિશ્વ સહુ વેરાન દીસે. એ દુખ.

પ્યારા વિન સખડું માન જગતે આછે નહિં રે,
સુના મંદિર સુના મેડી સુના છે શૃંગાર આ,
સુના મુજને સર્વ હાજે પ્યારો જો મલે નહિં રે. પ્યારા.
મનની વીશે માન એક ધ્યાન પ્યારાનું રહ્યું,
આ પ્રેમ પ્યારી પંખીણીને જુરાવો નાના નહિરે. પ્યારા.
જીવ છે એ તનમાં ત્યાં સુધી તું મારો છે તું મારો છે,
તુજ પ્રિતી રસ માણુવા આ તનકુ મહીરે. પ્યારા.

સાખી--પ્યારા તલથું તુ વિણુ પ્રાણુ ઉડી આ જાણ,
જલ વિના જેમ માછલી તેમ આ પ્રાણુ સોસાય. પ્યારા.

હૈમચંદ પ્રવેશ કરી--કેમ છોતો આનંદમાને.

કળા--હા તમારે પાને પડ્યાં ત્યારનો આનંદજ છે.

હૈમચંદ--અરે બહાલી આમ રીસ શા માટે કહે છે.

કળા--અમથી.

હૈમચંદ--જે જોઈએ તે કહે તો સમજણ પડે ને આમ મનમાં ને મનમાં જાણે તો શી ખબર પડે.

વિદ્યુત્ (જાને ઉભો રહી) જોએછે બાઇને યાર નહિ લગાડો
ધાર કરો ઝટ તૈયાર.

કળા--તમારા જેવા મળ્યા ત્યારથીજ બધુંએ મળી ચુક્યું.
બોલવાનો બાવાયે નહિ સમજતાં

હિમચંદ--હાં એમતો સમજશી છે કાંઈ મુઝાવું ના સમજકે.

કળા--મનમાં, અરે આ પાપ ક્યાંથી આવ્યું ઝટ જાય
તો સારું કારણ યાર આવશે તો પાછા વળી જશે. પ્રગટ દ્યો તેતો
બધુંએ ઠીક પચ્યું મારાં એરોંગમાં દીવમ જણાવી આપો અને બંગ-
ડી પાછી સુધાવી આપો નહિ તો તકરાર થશે સમજ્યા
કે હાલજાઓ નહિ તો જમવા ક્યાંઈ બીજે જામે.

હિમચંદ--તેમાં શી વાત છે ચાલ લાવ એમ વાટ કડેતો
બંચર પડે ના.

(કળાકુંવરી હાથમાંથી તથા કાનમાંથી એરોંગ અને બંગડીઓ
આપે છે તે લઇને જાય છે.)

કળા--હાં ઠીક અડચણ મટી ઠીક બાજી લગાવી નહિ તો
રાયો માનતજ નહિ તેનેતો રોડમાંજ રાખવો.

અદલીખાં--પ્રવેશ કરી ક્યું માશુક કયા વિચારમે પડી હે.

કળા--વિચાર આપની રાહનોજ, (ઉભી થઇ જાય છે) હમેતો
તમારુંજ ભજન કરીએ છીએ અને તમારાતો દીવમાંએ નહિ હોય.

અદલીખાં--અરે મેરી પ્યારી ઓ બાત કયા કરતી હે. કયા
મેરા દીવ જુઝ લગતા હે, મગર કયા કરના લાચાર હું, પારકી
નોકરી કરની પડતી હે.

કળા--તમારે નોકરીની શી દરકાર છે, જે જોઇએ
તે માગી દ્યો.

અદ્વીખાં--હાં કુચ્છ અખીતો ખોત મુંઝતા હું, થોડે
પૈસે દેનો ઠીક.

કળા--હાં તેમાં શી મોટી વિશાત છે, (પેટીમાંથી
માળા કાઢી આપે છે) લ્યો આ માળા વટાવી પૈસા વાપરો.

અદ્વીખાં--માળા લઈ વાહ ! માસુક શાખાશ હે, મેરી
પ્યારી દીસોખન તું સચ્ચી હે (મનમાં ઠીક બનાઈ અખ તો
થોડા દીન ગુલાબહાર ઉડેગી (પ્રત્યક્ષ) અખતો કુચ્છ ગાયન હોનેદે.

કળા--અને ગાયનની શી વિસાત છે.

ગાયન.

મારા મનમોહન બરથાર તમે છો હૈયા કેરા હાદ,
મારા સુંદીરવર શણુગાર તમે છો હૈયા કેરા હાર,
તમ દીડે સુખડું પામું ધડી અળગી તમથી નવ થાવું,
જહુ હૃદયે મુરતી પ્યાર. તમે છો.

અદ્વીખાં--વાહ માસુક શાખાશ હૈ, મેં અખ ગાતા હું.

ગાયન.

પડે ન મુજકો ચેન તેરે દર્શ જીન પડે ન મુજકો ચેન,
રેન ગુમાવું દુઃખમે નીશ દીન પ્રીયા બસ રહી મેરે મન. પડે.
તુજ જીન એક પલ જાવે લગત જુગ સમાન. પડે.

કળા--શાખાશ છેરે આપ પણ ગાયન કળાના શોખીન જ
લુઓ છોધોને આત્રો એમ કહી બને જાય છે.

અદ્વીખાં--અખતો માસુક રમ લેતાહું.

કળા--ખુશીથી કાસે મળજો પધારો.

અદ્વીખાં--અચ્છી માસુક એમ કહી જાય છે.

હેમચંદ્ર પ્રવેશ કરી—આલ પેલી પેટીમાંથી માળા લાવ
કારણ બેગા બેગી તેને પણ સમી કરાવી લખએ.

કળા—(મનમાં) અરેરે એ માળાતો આપી દીધી
અને આ પીટથી મામે છે શું થશે (પ્રગટ) હાલ તેની
જરૂર નથી.

હેમચંદ્ર—જરૂર કેમ નથી બધા દાગીના સમા કરાવવાના છે
તો તેની બેગી થઈ જાય.

કળા—તો જુવો કુંચીને હોય ત્યાંથી લઈ લ્યો.

હેમચંદ્ર—કુંચી ક્યાં છે.

કળા—તાકામાં હશે.

હેમચંદ્ર—આમાં તો નથી, ક્યાં મુકી છે.

કળા—મને તો ખબર નથી જ્યાં મુકી હોય ત્યાં જુવો.

હેમચંદ્ર—તો મેં ક્યાં મુકી છે. તેજ મુકી છે ને.

કળા—મને તો ખબર નથી.

હેમચંદ્ર—કોવથી, તો સાડી તાડી માને ખખડ.

કળા—તાડી માને હશે વધારે બોલવું નહિ.

હેમચંદ્ર—તો પુછું તો જવાબ પણ નથી આપતી.

કળા—જવાબ લેવો હોયતો આપે ત્યાં જાઓ આંહી
કામ જવાબ આપનાર નથી અને ડરે તેમ પણ નથી.

હેમચંદ્ર—તું સોની ડરે, આમને આમ સાડીએ નખોડ કાઢું
શું પાંખો હોય તે આક્રમી ઉડી જાય.

કળા—હા તો મેં શ્રમ કરી, આવા કામને પણ મળશે
માં આમને આમ સંધમુખ કરી નાખી (રડે છે)

ગાયન.

મળે જેનો આવો ભરથાર, વણ મોતે તે મરનાર,
 હેમચંદ—મળે જેને આવી નાર, કરે ધુળધાણી ધરનાર;
 આખર બની ગુલામ, કરવાં પડે પરકામ,
 કરાવે લોકમાં હાંસી, અંતે થાય દુખની ફાંસી;
 તજ પોતાનો ભરથાર, અંતે ખીજને જનાર,

કળા—હા હા જમ્મ જમ્મ.

હેમચંદ—પછી પાછળથી રોષશ.

નેપથ્યમાંથી—જેને મળી નારી દુરાચારી અરેરે ધિક્ક જાંદગી
 ધિક્ક છે,

લજ્યા ગુમાવે ને હાંસી કરાવે ઠરાવે ઠાઠ તે ઠીક છે,
 વળી કેતામાંહે વઢવાને ધાએ હાય કરી પોકારીરે,
 અબળા નહિ પ્રજાનારે માની દુર રહો વિચારીરે. જેને.

હેમચંદ—જે જે સાંભડે છે તે પણ એમજ કહે છે
 આઠી જાંદગી તે ઝેડી કરી.

કળા—તું મારો છે વેરી.

કપુરચંદ—ખસ હવે છે શું ટકડાડજ કડવી સાકું વડવું
 વેડવું બીજી વાટજ નહિ ઢંઢો છેકે નહિજ ચાલ હેમચંડીયા દુકાને

કળા—(રડતી) અરે મને આંમને આમ ઉતારી પાડે છે,
 પેલી હીરાકંઠી ગુમ થઈ ત્યારે પણ આમજ જુલમ ગુજાયો અને
 વળી આજે પણ કાણુ જાણે જુગટમાં ખોષ હશે, કે કેમ કીધું
 તેની મને શી ખજર પડે આમાંથી છુટકોએ નથી થતો, (રડે છે.)

કપુરચંદ—વહુ ઘડમાં બેસો, એને હું શીખામણુ દઈશ,

હેમચંદ—સાડી રાંડોને ઠાઘ ના પોંચે પ્રભુવીના.

કપુરચંદ—લે ચાલ ચાલ બહુ સારું થયું, બહુ બોલમાં જાએ.

કલેશ સારો નથી.)

સર્વ જાય છે,

અંક પહેલો સમાપ્ત.

અંક બીજો.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ સુરપુરીની રાજ્ય કચેરી.

ચોપદાર—ખંભા મહારાજા છત્રપતી સુરસેન મહારાજાને
ઘણી ખંભા (સુરસેન આવી સિંહાસનપર બેસે છે, અને સર્વ
સભા ઉભી થાય છે.

કાન્તીલાલ પ્રધાન—મહારાજા વંદન કરું છું.

સુરસેન—કલ્યાણ મરતુ.

બાલુકરાય—પીતાશ્રી નમન કરું છું,

સુરસેન—પુત્ર જય હો.

સુરસેન—પ્રધાન આજે ઘણા દીવસ થયા સહરાય અહીંથી
મર્યા છે, પરંતુ તેના કાંધ સમાચાર નથી. અરે તે કાણુ જાણે
ક્યા રુકડો હશે. અરે તેની ક્ષી વલે થતી હશે, જેણે શીત,
ઉષ્ણ, કાંધ દીવસ ઘેઠલી નથી, અરે, પણ તેની અનીતીને લીધેજ
આ બધું સહન કરવું પડે છે, પણ મહારાજા મન સ્થીર ન રહેતાં

અનિષ્ટની શંકાઓ ધરાવે છે, મારા મનમાં અનેક પ્રકારના તર્ક વિતર્ક થયા કરે છે.

પ્રધાન—મહારાજ ધીરજ રાખો, હવડાં થોડા હીરશમાં આવશે.

પહેરેગીર—મહારાજ કોઈ દુત કાગજ લેકર આયા હે, આપકા

• હુકમ હોવે તો બુઝાઉ.

સુરસેન—આનેદો ઉસ્કું,

(દુત આવી કાગજ આપે છે.)

(સુરસેન પ્રધાનને આપે છે,)

લી. ચંદ્રનગરના રાજા દુષ્ટસિંહ લખવાનું જે તમારા પુત્ર સઠરાયનો માદી વારસાનો હક્ક તોડી, તમોએ બાલુકને રાજ્ય માદી આપી તે બહુ અધરીત કર્મ કર્યું છે, માટે આ પત્ર વાંચી તેનો હક્ક આપો અગર ના કહો, જો ના કહેવા ઇચ્છા હોય તો, લડવા માટે તૈયાર થાઓ, તો હું તમારી હદમાં લશ્કર સહીત તૈયાર છું માટે જેવો વિચાર હોય તેવો આ દુત સાથે જવાબ આપો.

લી૦ દુષ્ટરાય.

સુરસેન—(રક્ત વર્ણુથી ક્રોધાવેશમાં) અહા અબી-

માનના બર્બા કેવા આકિડા લખ્યા છે, એ દુષ્ટસિંહ સઠરાયની મદદે આવી મારી પાસેથી ન્યાય લેશે, અરે તે જોર કેવું બતાવે છે, જે લશ્કર સહિત મારી જુમીપર આવી મને ડરાવવા આવ્યો છે. સઠરાય, સઠરાય, ધિકાર છે, તું શત્રુને શણું જઈ વશ્યો, પાપી યાદ રાખજે, તુંને અને તહારા હિમાયતી બન્નેને આ મારી શક્તિથી સમશેરને ભોગ આપી ત્રસ કરીશ ત્યારેજ હું શાન્તી પામીશ. (સેન્યાધિપતિ.)

સૈન્યાધિપતિ—મહારાજ આગા.

સુરસેન—સર્વ લશ્કરની જલદી તૈયારી કરો અને પુરખાર તી-
કળો અને એ દુષ્ટને પુરેપુરો સ્વાદ ચખાડું.

(ઝોધાવેશથી)

ગાયન.

આળ્યો બની મમર, અમને સુરો અને એકુર, લજવવાનું,
સમીપ સુરપુર, મમ હાથ તેને ખતાવું. નક્કી લડવાં મારે જાવુ.
અરે શુરા જોધ, દેવુ શો બોધ? કરીને કેધ, દુશ્મનનો ભોગ,
દેવા આ જોગ, વખત કેમ વીતાવુ. નક્કી લડવા, મારે જાવુ.
ધરી અશી આવાર, થાવો તૈયાર, લગાડો નાવાર, કરો જઇ પાર,
દુશ્મન આવાર, કેમ ધીર હાવે ધાડે. નક્કી લડવા જાવું.

ગીતિ.

બાલુક—આળ્યો દુશ્મન લડવા, આજે હામ પુરી તેની કરવી,
મુજ શુરી સમશેરે, રણુ ભુમી ત્રસ કરવી.

ગાયન.

સૈન્યાધિપતિ—સુણો શાણુ સરદાર, છેયે લડવા તૈયાર,
એ દુશ્મનના સાબાર, છેયે લડવા તૈયાર;
અશી કસી ધસી કડે જઇ દુશ્મનને પાર,
મારી હાર, રણુ મોઝાર, કડે પાર, જઇ આવાર. સુણો.

પ્રધાન—કરી હરહરના પોકાર, થાકિ સત્વર હું તૈયાર,
મારી પાર, પાખીને આવાર, ગર્વ ગજન ત્રિશાધાર સુણો.

સુરસેન—પ્રધાનજી હું અંતહપુરમાં થઇ આવું આપ જલદી

તમે બહાર આવો.

સુરસેન—(દ્રુત પ્રત્યે) જા તારા રાજાને કહે કે સત્વર તૈયાર થા, મહારી જુમીને બલીદાન આપવા તું ચાલી આવ્યો છે, તો રણયજ્ઞમાં તહાઈ શીર બલીદાન સાથે આપીશ.

ચોપદાર—સભા બરખાસ્ત મહેરબાન સલામ.
સર્વ જાય છે.

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થળ અંતહપુર.

પ્રભાવતી—અરે આજે આ રણ દુદબી ક્યાં વાગે છે, શું કાંઈ અરીતો નહિ આવ્યો હોય, મને પણ આજનો દીવસ બચંકર લાગે છે, હે વિશ્વનિયંતા, તહારા ખાત-કની રક્ષા કરજો.

રનેહબાળા—(પ્રવેશ કરી) માતૃશ્રી આજે મહારા જીવને ક્યાંઈ ચેન પડતું નથી દીસાઓ પડેલી લાગે છે, પક્ષીઓ તથા શીઆળવાં બચંકર અપશુકન સુચવે છે.

પ્રભાવતી—શાણી પુત્રી ધૈર્ય ધર જગદીશ્વર પીતા સાક્ષાત્ થશે, તેજ કર્તુ અકર્તુ સમર્થ છે, માટે તેનું ચીંતવન કરવું જોઈ આપણી સર્વ આપતિ દૂર થશે.

પ્રભાવતી }
રનેહબાળા } બન્ને હસ્ત જોડી પ્રભુ સ્તવન કરે છે.

વહાલા વિશ્વાધાર રક્ષજે તુજ બાળ આ,.....

દુષ્ટોનો ધ્વંસ કરતા બક્ષત તણા પ્રતીપાળ આ..... વહાલા.

આધી બાધીને નસાડિ દેજો સુખ સંસાર

નિત્ય અવનવો આનંદ અર્પજો દેવમોરાર આ..... વહાલા.

મુ અમરીષ ઉમાયા લીધી સુધનવાની સાર જ્યાં,
મીરાનાં હળાહળ હરીયાં ત્યમ ધાળે મુજ વારેહાં. વહાલા.

ઔપદાર—ખંમા મહારાજ સુરસેનને ધણી ખંમા.

સ્નેહબાળા—માતૃશ્રી આળે અત્યારે મારા પીતાશ્રી આવે

છે. તેનું કારણ શું હશે.

પ્રભાવતી—પુત્રી કાંઈ કામસર પધારતા હશે.

સુરસેન—(પ્રવેશ કરી) વહાલી પ્રિયા.

પ્રભાવતી—છ પ્રાણેશ આળે આપનું મન કાંઈ વીચીત્ર

પ્રભાવ સુચવે છે.

સુરસેન—હા પ્રિયા, આપણા કુળને કલંક લગાડનાર પાપી

પુત્ર સહરાય, ચંદ્રનગરના રાજા દુષ્ટસિંહને મળી લશ્કર સહ આવ્યો
છે, માટે આળે એ કલંકરૂપી કંટકને આ મારી શોભીની સમશેરમાં
કાપીશ, ત્યારેજ મારા મનને શાન્તિ થશે, માટે લડવા જવાની રજા
લેવાનેજ આવ્યો છું માટે પ્રિયા રજા આપ.

પ્રભાવતી—અરેરે પ્રાણેશ, શું મને આમ નીરાધાર રીતે

છોડી જવાને શું ઉચિત મણોછો, પ્રાણનાથ જેને લશ્ચવાર પણ
સુની નહિ છોડતાં છત્ર છાયાની પેઠે અહોનિશ રાખી છે, તો આપના
સુખારવિન્દ્યી આવો હિચાર કાઢવો ના ધટે. અરેરે એ પાપી મહા
બળવાન છે, જેને લેશ માત્ર દયા નથી માટે હું, આપને
નહિ જવા દઉં. પ્યારા

સુરસેન—પ્રિયા હઠ કરવાનો આ વખત નથી અને તારા

સુખથી આવું બીરનું વાક્ય કહાડવું ના ધટે, જલદી આજ્ઞા
આપ (એમ કહી જવા તૈયાર થાય છે, તેને પ્રભાવતી પકડી
રાખે છે.)

પ્રભાવતી—રૂઢન કરતી લક્ષીત.

નહિ જવા દઉં નાથ માહરા, રે સેવું હું સદા ચર્ણુ તાહરા;
કુર થયો અતી પુત્ર પાપીયો; અરીતા કરી હાય આવીયો.
વિયોગ નાથનો કયમ કરી સહુ, વિશ્વભાસતું અશિવત લહુ.
અરર નાથરે ધારોને દયા, વહાલ છોડીને વૈરી શું થયા;
અરર હાયરે લાગે લાયરે, આ પ્રાણ પાપીઓ હજુના જાયરે.

સુરસેન—વહાલી આમ રૂઢન શા માટે કરે છે, જે ભાવીમાં
વિધીએ નિર્માણ કરેલું છે, તેમાં મીથ્યા થાય તેવું છેજ નહિ,
જ્યારે ત્યારે આ કાયા પડવાનીજ છે. તો ક્ષત્રીને તો રણમાં
મરણ શ્રેયસજ છે,

રાગ. નહિરે જવા દઉં એ રાહ.

ધરનેરે ધીરજ વહાલી વીચારી, હઠ ના કર પ્યારી આવારી. ધર.
વૈરી નીકટ આ આવ્યા દીસે, દેને રજ સ-મતી ધારી. ધર.
દુશ્મન દળ જળ અતિ અકળ છે, નાપુ પલમાં તેને સંહારી. ધર,
સમય નથી આ હઠરે કયાંનો, જલદી આગા આપને પ્યારી. ધર.

હે શશીવદની આ વખત વીચારી જલદી આગા આપ, જેથી
કરી દુશ્મનોનો પરાજય કરી વહેલો આવીશ, દુશ્મનો છેક નજદીક
આવતા જાય છે, ક્ષત્રાણીનો ધર્મ એ છે કે, યુદ્ધ વખતે પ્રસન્ન વ-
દનથી આગા આપની જોષએ, તેને બદલે તું આવા બીરના વાક્ય
કહાડી મહાઈ દીવ શા માટે પ્રજ્વલિત કરે છે, માટે ખુશીથી રજ
આપ. પ્રિયા ?

પ્રભાવતી—વાહલા અરેરે ધૈર્ય તે શીરીતે ધારું, અરેરે મ-

ને માન શુકન થાય છે, પ્રાણેશ હું જવા નહિ દઉં, (રદન કરી બાઝી પડે છે.)

સુરસેન—શાણી હઠ શા માટે કરે છે, ધૈર્યે ધર પ્રિયા, રદન નહિ કરતાં પરમાત્માનું સ્તવન કર કે જેથી મનોકામ સિદ્ધ થાય, માટે જવા રળ જલદી આપ, વખત બહુ ગયો. પુર બહાર લસકર રાહ જોઈ ઉભું હશે.

પ્રભાવતિ—પ્રાણનાથ આ દીનદાસી શું કરે પોતાની જાનથી જાઓતો નહિજ કહે.

સ્નેહબાળા—માતૃશ્રી આપ રદન શા માટે કરો છો, પીતા આપ યુદ્ધે નહિ જશો, આ તમારી રંક પુત્રીની સંભાળ લેનાર બીજું કોણ છે, પીતા અરેરે છેક નિર્દય નહિ થશો.

દક્ષણી રાહુની લાવણી.

નહિ કરો પિતા વાત યુદ્ધે જવાની રે,
હું હું બાળ, કન્યાકાળ, પતિમાળ, કંઠ મોઝાર;
નથી હજી ધરાણીરે. નહિ.

અરર હાયરે, બંધુ થયો પાપીરે,
બની મગર, જાણાવી સુર, યધને કુર, પાપીપુર;
દુષ્ટસિંહ સંગ ધારીરે. નહિ.

અરર ઓ પીતા શું તજી જશોરે,
અમ સંભાળ, ધરીને વહાલ, કા કરનાર, પૂર્ણ પ્યાર;
નથી પાછળ કા પીતારે. નહિ.

અરેરે પીતા આપ નિરાધાર છોડી નહિ જશો, છેક નિર્દય શા માટે થાઓછો (આમ કહી ચોબી રાખે છે ને રદન કરતી)

(ક્રોધથી)

સુરસેન—ધૈર્ય ધર બાળા, કરે શું એ બીચારા,
 ખેંચીને કઢારા, લેઉં પ્રાણુ સર્વના;
 શાણી પુત્રી મારી, ક્ષત્રીની રીતી ધારી,
 છોડી દે મુને આવારી ઉભું સૈન્ય રોક કાં;
 નથી પુત્ર એ મારો, ચોખ્ખો વેરી જણાણો,
 ટકે શું બીચારોએ, ક્ષણ સનમુખ મારી.

સુરસેન—બસ, પ્યારી હું જાડંછું આ મહેલને છેલા પ્રણા-
 મ છે. (જાય છે.)

પ્રભાવતિ } પાછળથી બન્ને પ્રભુ સ્તવન કરે છે.
 સ્નેહબાળા }

ગાયન.

રક્ષજો, વહાલા સ્વામીને આપ,
 તાપ પરિતાપ દુર કરજો, પ્રભુ પ્યારા નાથ. રક્ષ.
 કુર પુર નુર દુર કરીને સુરપુર રાય ઉમારી,
 સદાય કરજો દીનપર, સર્વેશ્વર સુખકારી;
 અસી કસી ધસી દ્વંસી પુત્ર આવ્યો જેહ,
 ઉમારજો સદ્યુદ્ધી અરખી, પ્રભુ પ્યારા તેહ;
 છળ બળ કળ કરી આવ્યો દુષ્ટ આપ,
 હણજો અરિષ્ટને જગતના હે નાથ. રક્ષ.

(પ્યારા પ્રભો ! મારા પત્નીની રક્ષા કરજો)

અવેશ ૩ જો.

સ્થળ રણજીતી.

(જન્મે સરકર તૈયાર થઈ ઉઠ્યા છે. સહરામ પોતાની સમશેર ખુદી કરી પોતાના સન્મુખ આવી.)

સહરામ—માઠ રાખજે તું પીતા નહિ પણ મહારો પુણ્ય વેરી છે, આજે તારો આ રણજીતીને મહારી સમશેરથી ભોગ આપીશ. વિદુશક—જોર જગર બાપુનું જોર જગર.

તેની પાછળથી પડશે ખજર. જોર૦

સુરસેન—અરે ચંડાળ ધીકાર છે, તહારા કરતાં એક પથરો ઉત્પન્ન થયો હોતતો ઇમારતમાં રહી લોકોને ગુણકારી થઈ પડત અરે ધીકાર છે તારી ખુદીને.

ગાયન.

ધિકાર ધિકાર રે આ વાર,

ક્યાં ક્યો ન વિચારે તું પુત્રને ધિકાર;

વૃદ્ધ વયે કુલમયે કંટક થયે,

સહિયે દુખ અપાર. તું.

ધિક તુજ નામને ધિક તુજ કામને ધિક તુજ હામને,

અરેરે ધિકાર. તું.

અરે દુષ્ટ મહારા કુળની વિષે મારું કુળ ઉગ્ગવા માટે તું અગ્નિરૂપ થયો, પાપી આજે તહારું મૃત્યુ મારા હાથથી થશે, તારા ઇશ્વરું સ્મરણ કરીશ.

સહરામ—મારું અપમાન પાપી કહી કરે છે, આવીજ (સમશેર કહાડી પિતા પુત્ર લડે છે; દુષ્ટસિંહ વાંસે આવી આ-મિન્તો સમશેરનો કંટકો મારે છે, સુરસેન પડે છે.)

(ત્યારબાદ પ્રધાન બાલુકને જાના બોલાવી)

(બંધ કીસ્તો)

શાંન્તિલાલ—

ગાયન.

જાઓ બાપુ બંધુ સહિત નાશી. (૨)

પીતા તમારા રણમાં મરાણા,

હું પણ જમણ પ્રાણ ત્યાગી. જાઓ૦

દુશ્મન દળ બળ પુર દીસે છે,

યમ આપણી હદ હારવાની. જાઓ૦

જીવતા હશેતો ફરીને પ્રાપ્તો,

કોક દીન ટળશે ઉદાસી. જાઓ૦

બંધુ તમારો દુષ્ટ અતીછે,

દયા દીસે નહિ તલ ભારી. જાઓ૦

વૃદ્ધ વય આ હવે મારી છે,

તમે કામળ છો સુખરાશી, જાઓ૦

બાલુકરાય—

રાગ ઉપરનો.

શું બોલો પ્રધાન વેણુ આવા (૨)

સમશેર મારીતો સ્વાદ ચખાડું,

અસી ચમકે દુશ્મન શીર ખાવા. શું.

મારી પાપીને જમપુરે પોચાડું.

નવ પામે જીવતો કા જાવા. શું.

શું નિર્બળ જાણ્યા હોતો,

નહિ અહિંથી હોતો ખસવાના, શું.

શાંન્તિ

ગિતિ.

છે બાલક વય આ તમારી, માતો વચન મારું,

જાઓ નાશી બને, યશે કહ્યાણુ તમારું.

સમય જાણી આવો, મુજ પુત્ર સંગાથે જાઓ,
સંપ બને ધરજો, સંજે રહિ સુખી થાઓ.

આ મારું સત્ય વચન આપ સમજી અહિંથી કૃપા કરી,
જાઓ તો આપનું ધંધર કહ્યાણુ કરશે.

અમૃતલાલ—ભાઈ પિતાશ્રીનું વચન હિંમત ન કરવું જો-
ઈએ કારણુ વૃધનો આશીરવાદ ફળે છે, (જીવતા નર બદ્ધ પામે)
માટે ચાલો.

બાલુક—આપનો વીચાર હોય તો હું લાચાર છું, જેવી ધરજા.

શાન્તિલાલ—(પોતાના પુત્ર પ્રત્યે) ભાઈ જેમ ખોળાયું
જીવની રક્ષા કરે છે તેમ બાલુકને સાચવજો કારણુ તેનું નીમક
ખાઈને આપ મોટા થયા છે.

અમૃતલાલ—પિતાશ્રી તે બાબતની આપે કશી ચિ-
ન્તા ના રાખવી, હું સર્વ જાણું છું. આપની છેલ્લી આજ્ઞા
માગીએ છીએ.

શાન્તિલાલ—તમારું કહ્યાણુ થાઓ અને આ એક મા-
દળીયું ભાઈને હાથે ખાંધો. શસ્ત્ર ધા વાગ્યો હોય ત્યારે આ
માદળીયું તે ધા હિપર ફેરવવાથી મુખે થશે. (ખાંધે છે)
(ત્યારબાદ પ્રધાન પાછી લડાઈ ચલવે છે, અનેક યોધાઓ દુષ્ટસિંહના
મરણ છે. છેવટે પ્રધાન પણ કામ આવી જાય છે, લડાઈ બંધ
કરે છે.)

દુષ્ટસિંહ—ભાઈ આપણા ભાગ્યે જીત મેળવી ચાલો હવે ન-
અમાં અને આપનું વચન પાળો.

સંકરાય—ચાલો. (સર્વે જાય છે.)

પ્રવેશ ૪ થો.

કળાકુંવરી—આ પીટયો રોજ રોજ કંકાસ કર્યો કરે છે, આપણે તો હવે લાજની શી દરકાર છે, લાજ શું કરનારી છે, (જોણે મુઠી લાજ તેને કાચુ રાજ) માટે પીટયાને હવે તો ખાવો ખનાવીનેજ ચાલી જાઉં ત્યારેજ મારું નામ કળાકુંવરી પછી મન-માનતી મોજ કરવી અને સુખચેતન કરવાં. મુવા રોતલદાસની સાથે રહી હુંતો સરમાધ મરું છું હવે તો તેજ નીશ્ચય શ્રેષ્ઠ છે, અહા તે કેવો મહાં જોવો છે તેને દેખીનેજ મહારા મનને આનંદ થાય છે કહેવડાવું છે તો ખરું હવડાં આવવાજ જોઈએ પણ ના પાડશે તો, અરે નાના પણ દાગીના દીકાકે તેતો તરત હાજ કહેશે.

અદલીખાં—પ્રવેશ કરી. કયું હે પ્યારી જન.

કળાકુંવરી—આવો આપની રાહમાંજ બેઠી છું.

અદલીખાં—અજો તેરે કુચ્છ હે મગર હમારે જે ધર આને મેં જીવ જનડી બી રીકર રેતીહી.

કળાકુંવરી—તો તમને અડચણ પડતી હોય તો એક કામ કરશો ?

અદલીખાં—કયા હે કુછ સમજણુ તો પડે.

કળાકુંવરી—આપણે આંહીથી છુપી રીતે દુર નીસરી જઈએ તો.

અદલીખાં—એ અચ્છા નોકરીબી જાવે, ઉદર અપણા કો-ણુ હે કે અપણુકું ખીલાવે એતો ઉલટા મરનેકું જના.

કળાકુંવરી—આ દાગીના હસહજાર રૂપીયાના છે તે લઈ

લઈતો પછી આપણી જાંઘની સુધી લહેર ઉડાવ્યા કરો ને, નોકરી ચાકરીની પણ દરકાર નહિ.

અદલીખાં—(મનમાં) રૂપીયે દશહજારકા માલ આ-
તા હે તો ફીર અપણેકું કયા ફિકર હૈ. (પ્રગટ) તબતો કુછ
શીકર નહિ.

કળાકુંવરી—ત્યારે લો અત્યારેને અત્યારેજ આ પેટીમાંથી
દાગીના લેધ પોટકી બાંધુ તેટલીજ વાર.

અદલીખાં—ચલો હો જાઓ તૈયાર.

વિદુસક—ભાઈનાં દેવાણું કમાડ (પેટીમાંથી કાઢી)

કળાકુંવરી—ત્યારે લ્યો આ દાગીના જોધ બાંધો, આ હાર,
આ હીરાજડીત બંગડીયો, આ લીલમજડાવ એરીંગ, આ પોંચી,
રોકડા રૂપીયા બે હજાર, આ મોહનમાળા, સરવે સાચવો આ બીજું
પરચુરણુ નાના દાગીના છે તે. (મીયાં બાંધે છે)

અદલીખાં—ચલો અજ દેર નહિ કરની નહિતો પીછું
બીયાર હો પડેગા.

કળાકુંવરી—હા ચલો આ બારણું ક્યાં બંધ, (બન્ને
રેવાના થઈ જાય છે)

હૈમચંદ—અહો છેક સાંજ પડી ચાકી ગયો છું સાલી રાંડે
જમવાનું કર્યું હશે ચાલો તો ખરા, પણ અરે આ ક્યાં ગઈ હશે
બારણું તો વાસેલાં છે. (બારણું ઉઘાડી અંદર જઈ તપાસ
કરે છે. પેટી ખાલી પડેલી લઈ બારણું આવી હાથ હાથ મજબૂત
થયોરે બાંધીયા.)

(સરવે વાણીયા બેમા ચાય છે, બાઈ એ બાઈ શું છે કેમ
શું થયું શું છે.)

હેમચંદ—હાય બાપડીયા નખોદ કાઠી નાખ્યું રે.

સોમચંદ—પણ છે શું કેતો ખડો.

હેમચંદ—સાડી રાંડ બધા દાગીના લેધ ચાલી મધરે

(રડે છે.)

કપુરચંદ—અરર ભારી થઇ માડી સાડી રાંડે બચાડાને પાયમાલ કડો.

સોમચંદ—કેટલાના દાગીના હતા.

હેમચંદ—માડા બાપના બાપની કમાણી બધી રૂપીયા દશહજારની હતી, તે બધોએ માલ હુંતો દશ દીવસ ગામ મચોતો ને સાડી રાંડે પાછળથી એનું કાળું કરમ કર્યું.

સોમચંદ—ભાઇ ધીરજ રાખ રાએથી હવે આવશે ? પ્રભુ સધળાં સારાંવાનાં કરશે, રાંડ એના કુળ મુજમાંથી મળે અરે બીચાડો વાણીઓ કેવો નડમ છે ના.

હેમચંદ— ગાયન.

પરણ્યો પ્રિતે હું સુંદરી, સંસાર પાર પડવા પ્રિતે ;

લાવ્યો રતન બળવી, રહેવું સદા સુખ ગ્રહ વિશે. ૧

જણ્યું મનની વિશે, મુજ વૃદ્ધપણ્ય એ પાળશે :

સંતતી સંપત્તી સહુથી, ધર રહુ દીધાવશે.

એમ આશ ધારી હૃદયમાં, સુખ ભોગવી સેજે તરં ;

જે કહેતી સુંદરી મુજને, તે કાર્ય જલદીથી કરં. ૩

હિંચોળાખાટને પાટ સુંદર, ઝરખા રંગ મહિલમાં,

સુખ સરવે ઇશ્વરે અરપ્યું, પુર્વ પુન્ય પ્રભાવમાં, ૪

બારણે ભાષા બગી, એ અંધની ભેડાવતી ;

દષ્ટ દામ દામ સરવે, નિર દામથી બરાવતી. ૫

સુવા સેજ સુંદર રહી, મખમલ મસર તણી;
ત્યાં પોદતી પ્રેમે થકી, મન સુખકું અતી લહી. ૬

મન મમે ત્યાં મહાલતી, છતાં દીન કો મેં નવ કહ્યું;
તકરારથી લજ્યા અર, મુજ કુળની ગુમાવું હું. ૭

કહુંતો કરકું મુખ થકી, એ વચન હિન્મદે બોલતી;
તોએ સાંખ્યું સર્વદા, મુજ મનને વારી નકી. ૮

પહેરાવતો શણગાર સાર, મુજ થકી જે માગતી;
હીરા હાર ને ધરાણું, સુવસ્ત્ર અંગ ધારતી. ૯

આસના વિલાસમાં, ના દીનકો મેં નવ કહ્યું;
સુખ વિલાસ શણગાર સહુ, તોયે મન ના શાન્તિ રહ્યું. ૧૦

કામનીએ કામમાં, બહુ મન નેનું પરાવીયું;
કાણુ કલંક કુળે લાગશે, ના સ્વપ્નું તેનું તો લહ્યું. ૧૧

ધન માલ ને ધરખાર આ; હુંડી સધળું લેષ ગર્ષ;
નાત જાનની ભાતમાં, ખ્યાત આ અવળી થઇ રહી. ૧૨

ધિકાર વાર હજાર મુજસમ, વિશ્વાશ ત્રીયાનો રાખશે;
આ દુરદશાનાં ફળ સહુ, મુજસમ ને આપશે. ૧૩

મળે સદ્ગુણીએ સુંદરી, સુખે ભવાબ્ધી તરાય છે;
મળે દુરગુણી તો હાય હાય, મુજ સમ તેને થાય છે. ૧૪

સત્ય કીરતી આ સંસારમાં, સ્વર્ગ તેને માનવું;
અપકિર્તિ અગ્નિ રૂપી, નર્ક તેને જાણવું. ૧૫

કેશવ કહે કરજોડીને, સીયળ વૃત જે સાચવે;
આ સંસારમાં સુખ લહી, સેજે ભવસાગર તરે. ૧૬

સતિ સાધવીનો જન્મમાં, જય જય યશ સદા હજો;

હુ પકૃત્યા કામનીને, પ્રભુ આ જગત્થી સંહારજ્ઞે.

૧૭

પ્રવેશ પ મો.

સ્થળ--સુરપુરીનો રાણીવાસ.

દાસ--રાણી પ્રત્યે.

સુણો માટુ (ર) વચન હમારું,

થયું કૃત્ય આ જોહ અકારું સુણો.

ગીયા રાય સ્વર્ગ સદનમાં,

આવ્યા પ્રધાન કામ રણુમાં. સુણો.

બાલુકરાયે વનમાં વસીયાં,

પુત્ર પ્રધાનના સાથે ખસીયા સુણો.

અરર પ્રભુએ કંઈ ન વીચાર્યું,

મુખથી કહેતાં હુતો હારું સુણો.

આવશે પલમાં અહિ પાપી,

કરતા કેર અરેરે અદાપી સુણો.

પ્રભાવતિ--હાય હાય વિશ્વંભરા હવે શું કરું (સુમ્ધા-

વશ થાય છે તેને દાસીઓ સુદ્ધીમાં લાવે છે, પ્રભાવતિ વિલાપ કરે છે.)

લલીત.

અરર પ્રાણુરે, શું કરી ગયા. નવ ધરી પ્રભુ લેશરે દયા;

અરર હાયરે, લાલ્ય અંતરે. પ્રિત પ્રભુતણી કેમ વીસરે.

પુષ્પ વેલી આ, સુંકશે બળી, જળનીધી તમો શું ગયા વહી;

પ્રિયા પ્રાણુરે, કો હવે કહે, પ્રેમી થઇ પ્રભુ દેહકાં દહે.

શૃંગાર આ હવે, શું ધરી કરું, સ્વર્ગસભ આ સુખકું ગીયું;
તમ બાળકાપરે, ના દયા ધરી, સ્નેહને રખડતી કરી.
બાલુક વનમાં વહીને ગયો, સુખ રાજ્યથી વેગજો થયો.

દાસી— આ વિકટ સંકટ વારિ વરસે, હૃદયે કાંઈ ધીર ધરો;
આમ અબળાપણું ધારી હિંમત કાં હારો.

સ્નેહબાળા પ્રવેશ કરી—માતૃશ્રી આપ રૂદન શા માટે
કરો છો, અરે રણુસંગ્રામના શા સમાચાર છે, દાસી મને સત્વર કહે.

દાસી—બહેન સમાચાર શું કહું.

સ્નેહબાળા—(રૂદન કરતી) માતૃશ્રી તમે રોવો છો શા
માટે મારા પીતાશ્રીના શા સમાચાર છે, બાલુકબાઈ ક્યાં છે. દાસી
સત્વર કહે.

દાસી—બહેન પીતાશ્રી રણુમાં કામ આવી ગીયા, પ્રધાને
બાલુક તથા તેમના પુત્રને નસાડી મુક્યા.

સ્નેહબાળા—(રૂદન કરતી) હાય પીતા તમેએ રાજીતી કરી
પીતા, પીતા, હું આપને ક્યાં સોધું, હાય દૈવ તે' શું કર્યું.

(ડચકાં ખાતી)

પીતા.....રે હાયરે,

લગાવી.....ઉરમાં.....લાયરે;

ગીયા શું.....તજ.....અરર હાયરે,

પુત્રી રંકપરે.....ધારી.....ના દયા;

જતાં આપરે.....લીધી.....સાથ ના,

કસી કામ આ.....શુંરે.....ગીયા.

મુઠ સદનસમું.....રાજ્ય.....સુરપુરી,

પુત્રી.

છોડી તેહને.....અરેરે...ગયા વહી;

કોપ અમપરે.....શો ક્યો.....રે આ.

પુત્રી.

દાસી---

વૈદરબી વનમાં.

સોચ કરો નહિ સાધવી, અંતરમારિ આપ;

લખ્યું ભવિષ્યે થાય છે, ધારો ધીરજ જાપ.

સો.

પીતા સુરપુરીમાં ગીયા, બાલુક વન મોઝાર;

સઠરાય વૈરી ઘર્ષ, ક્યો અકેકાર.

સો.

કુર એ કાળ આવીયો, દુષ્ટરાય અનિત;

હજી પાપી તે શું કરે, છે વિપ્રીત બુદ્ધ.

સો.

સઠરાય તથા દુષ્ટરાય એકદમ મહેલમાં લશ્કરસહ આવી

પહોંચે છે.

સઠરાય—માતા.

પ્રભાવતિ—કાણુ, પાપી સઠરાય, પાપી જા અહીંથી તહાફે
સ્થામ મુખ જતાવવા શામાટે આવ્યો છે, પાપી તહારા મર્જુસ્પર્શથી
આ સુરપુરીની પવિત્ર ભુમી અપવિત્ર થાય છે, રાક્ષસ જા અહીંથી.

સ્નેહબાળા—અરે બન્ધુ તમેને ધિક્કાર છે, અરે જે વૃદ્ધ
પીતાએ પાળીપોસી મહોટા કર્યા તેની આવી દસા શત્રુશર્ણુ જર્ષ
કરાવી, યાદ રાખજો અકૃત્યનાં ફળ ઇશ્વર આપશેજ.

સઠરાય—યુવ. (સિપાઇ)

સિપાઇ—જ મહારાજ.

સઠરાય—આ સ્નેહબાળાને પકડી લીયો અને દુષ્ટસિંધને
સોપો. (સિપાઇ આવતા)

સ્નેહબાળા—જટ પાપી દુર રહે (સઠરાયપ્રત્યે ક્રુજતે)
અરે પાપી બાવુ તમારા મુખથી આવા દુષ્ટ ઉદ્ભાર કાઢવા ના બટે

અરે તમોને ક્ષત્રી કુળની મર્યાદાની પણ સરમ નથી પહોંચતી.

સઠરાય—ચુપ લવારી જવાદે, હુંતો દુષ્ટસિંહને આપી ચુક્યોહું.

પ્રભાવતિ—હાય પાપી, રંક પુત્રીપરે આ શું જુલમ (મુઠાવશ થાય છે.)

સ્નેહબાળા—આ મારો પ્રાણ જશે પરન્તુ હું દુષ્ટસિંહ સાથે નહિ જાઉં અરેરે ચંડાળ, હરહર શીવ; આ દુષ્ટનો જુલમ નથી સહન થતો હાયરે (છેવટે મુઠાવશ થાય છે)

સઠરાય—ઉઠો ઉસકુ મ્યાને મે ઓડો.

સિપાઇયો મ્યાનામાં નાખી લઇ જાય છે.

સઠરાય દુષ્ટસિંહ પ્રત્યે—લ્યો મહારં વચન મેં પાલ્યું છે.

દુષ્ટસિંહ—શાખાશ છે,

પ્રભાવતી ધિક ધિક દુષ્ટ અનિતે.

કરી પાપી પાપો કામ, બોલ્યું તમ બાપનું નામ;

સોંપી બેનીને દુષ્ટ રીત. ધિક૦

મમ કુખે હરામી, થીયો કંટક કામી;

હાય સુખ સધળું હું વામી. ધિક૦

કીધા પુજ પીતાને દાર, થશે ભુંડા તારા હાલ;

રહીશ પછે પસ્તાઇ. ધિક૦

(પ્રભાવતીને સત ચડે છે. અગ્નિની ચીતા સ્તુતિ)

જય અંબે અંબા આ આરાસુરી,

બની અમ માથે પુરી;

હારે ધા ધા ધા ધા. જમ.

કરજે પાપીનો સંહાર. સત્યની લેતીભાજ;

રહાય થા થા થા થા. જય.

આવું તુજ શરણે, ધરજે પ્રિતી પરાણે;

આવી ચડજે હા હા હા હા. જય,

(જય જયના શબ્દો સાથે અગ્નિ પ્રદીપ્ત ગાય છે.)

બાદ સઠરાયને ગાદીએ દુષ્ટસિંહ બેસાડે છે સલાતો દેખાવની

સાથે નાય. ટબ્લો.

નાચ—છુમ છુમ છુમ છુમ રમઝુમ રમઝુમ

તાનોમ તાનોમ તિનથા તિનથા ધાતા

દાતા દાતા દીંદીંતા તનનનન તાથા

સનના સોમ સનનન સોમ તા દીંદીં તાથા

ડીટ ધીનતા ડીટ ધીનતા ધાતા

છુમ છુમ છુમ છુમ રમઝુમ રમઝુમ

સનનનનન સરવરનાવર ગીરીધર ધા

સદાદા તાથા તા તોમ તોમ થૈતા

સમાપ્ત.

અંક ૩ નો.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ રતનનગરીમાં સલા.

ચોપદાર—ખમા મહારાજ ધિરાજ સર્વગુણ સંપન્ન
સત્યસિંધ મહારાજને ધણી ખંમાં. (સત્યસિંધ આવી
બેસે છે)

પ્રધાન—મહારાજ વંદન કરેં છું

સત્યસિંધ—પ્રધાન જય હો.

કોમળશિંધ—પિતા શ્રી હું નમન કરેં છું

સત્યસિંધ—મહારા પ્યારા પુત્ર તહારેં સદા કલ્યાણ
હજો, શુરવીર સત્યવાદી તું મહારા કુલને સુનિતિથી શો-
ભાવનાર છે.

કોમળસિંધ—પિતાશ્રી આ જન્મતમાં સર્વને માથે મૃત્યુ
રહ્યું છે કાષ્ટ પણ અમર નથી પરંતુ ધર્મ સત્યથી વર્તી પાપીષ્ઠાને
દુર કરી પોતાની પ્રજાને સંતોષ આપવો તેનાથી રાજ્યકર્તાના ગુણનું
યશોગાન ગવાય છે.

ઝોપદાર—મહારાજ કાષ્ટ સ્વાર આમા હે ઝો બોલતા હ
લેકીન રાજકું બોલો કે પત્ર બહુત જરૂરી હૈ.

સત્યસિંધ—આનેદા ઉરકું.

સ્વાર આવી ખજર સાથે પત્ર આપે છે, સત્ય
સિંધ પોતાના પુત્ર કોમળસિંધને આપે છે, કોમળસિંધ
પત્ર વાંચે છે.

વિમળા નહિ, એ રાહ.

રત્નપુરીના રાય, વિનતી ધારજો રે;

કરજો વેગે સહાય, વખતના વિતાવજોરે,

પુત્ર મારો જે સફરાયે, મળી દુષ્ટસિંહને ત્યાંહે;

લખ લશ્કર આવીયોરે,

રત્ન.

સુરપુર રાજોને સંહારી, પ્રધાન સાથે સૈન્યામારી;

અવીમારી તે કાવીયોરે.

રત્ન.

સ્નેહબાળાને સોંપી, દુષ્ટ હરને પુત્ર પાપી;

લઈ નએ તે ગીયોરે, રત્ન.
 જો નહિ કરવાને સાહે, જાઓ સત્વર ત્યાંહિ;
 તજશે પ્રાણુ તે માનજોરે. રત્ન.

સત્યસિંધ—પ્રધાન પ્રત્યે.

ગીતી.

સુણો પ્રધાન આવારી યુદ્ધે મારે ચડવું,
 માઈં એ પાપીને નહિતર મારે મરવું.

કોમળસિંધ—પીતાશ્રી મને આગા આપો કે જોથી કરી
 પાપીનો સત્વર સંહાર કરી આંહી આવું.

સત્યસિંધ—એ પાપી મહા બળીષ્ઠ છે પુત્ર ત્યાં તહાઈં
 કામ નહિ એ ચંડાળને હું પુરે પુરી નસીયત આપીશ.

કોમળસિંધ—એ પાપી બળીષ્ઠ છે ને આપણે કયાં
 નિર્બળ છીએ માટે વખત વધારે નહિ લગાડતાં આગા
 સાથે આશીર્વાદ આપો કે જોથી કરી અધર્મને જમ-
 નાં દાર બતાવું.

(છેવટે આનાકાની કરતાં આગા આપે છે.)

સત્યસિંધ—શુરા સહુ થાઓ તૈયાર આવાર (૩)

દુસ્મન દળ બળ છેદીને

કોમળસિંધ—મેળવો કીર્તિસંસાર સાર સાર સાર

જો રણુથી પગ પાછો ભરેા તો

કંઈ હું પલમાં તેને ઠાર ઠાર ઠાર

સેન્ધા—શું વચન વદો મુખથીરે એવાં

નથી હમો હઠનાર નાર નાર

સૈન્યાધિપતી—પાપીને જઈ પલમાં સંહારું

મારી કરું હું પાર પાર પાર

સર્વ ચાલતા થાય છે રસ્તામાં યોગીવેશે નીકળેલ
ખાલુકરાય તથા પ્રધાન પુત્રને સઠરાયે મોકલેલ ચંડા-
ળનું મળવું.

પહેલો—અધ્યા જુવે આ રાજનો બાળ, નિહાની મળીસે
બરોબર કરો જઈને પાર.

બીજો—જોગી વેસ એણે કીધો.

ત્રીજો—મારો દીયરાનો કેવો બીધો.

ચોથો—મારો એને ઠાર.

પહેલો—શ્પીઆ મલહે દહ હજાર.

એકદમ આવે છે અને પ્રધાનપુત્રને એક સપ્ત ઝાટકો મારતાં
હરહર શીવ કહી મુરછાવશ થાય છે.

ખાલુક—શા માટે મારો ભાઈ, નથી ગયા હમો કંઈ ખાઈ;
નથી આવ્યા વાંક તમમાં, નથી દોષ કંઈ હમમાં.

પોકાર થતાં કામળસિંધનું રસ્તામાં સાંભળવું.

કામળસિંધ ગીતિ.

મારો એ પાપીને હણે યોગીને અધરમી,
અખાડો ફળ તેને ભોગવે તેની કરણી.

ખંદુકના બહારથી ઠેર કરે છે, (પાસે આવી)

કામળસિંધ—મહાપુરુષ આપને શામાટે પાપી સંહારતા
હતા આ કાણુ છે (મનમાં અરે આ બાળવય યોગીના દર્શનથી
મહારા ધન્ય ભાગ્ય થયા.

બાલુક—યહ સંસારમે અનેક પ્રકારકે મનુષ્ય હૈ ઉસ્કા કરનીકા ફલ ઓહી ભોગવતાહૈ.

(પ્રધાનપુત્ર પડ્યો છે,) માદળીયાનું સ્મરણ આવતાં છોડી ધા ઉપર ફેરવે છે, તતક્ષણ ધા રૂઝાય છે, (આગસ મરડી બેઠો થાય છે.)

બાલુક—અમૃતલાલ ખડા હો.

ઉઠી નમન કરે છે.

આ એકદમ ચમત્કાર બોલાયી.

કોમળસિંધ—મહાત્મા આપના દર્શ લાભથી મહારં જીવનં સાધ્ય થયું છે,

બાલુક—હરી સ્મરણસેજ હોતાહૈ.

કોમળસિંધ—મહારાજ રજા લઉં છું.

બાલુક—આપકા જય કલ્યાણ હો (સર્વ જાય છે)

—o—

પ્રવેશ ૨ નો.

સ્થળ—ચંદ્ર નગરમાં દુષ્ટરાયનો ખાનગી મહેલ.

દુષ્ટસિંહ—આલ હવે પ્રિયાને સુદીમાં લાવું, અહો આ આપેત્રી યોત્રીની બુટીનો પ્રભાવ ખરો છે, હવે આ બુટીથી સુદીમાં લાવું. (સુધાડે છે,) સ્નેહબાળા આગસ મરડી બેઠી થાય છે,

આંખો ચોળતી—મા, મા, ઝો મા, કયાં ગયાં.

દુષ્ટસિંહ—(પાસે આવી) પ્યારી આંહી તારી મા છે નહી હવે તેની આશા છોડી આ તારા પ્યારા પતિ સાથે

પ્રિતી જોડી દે હવે તો આ દુષ્ટસિંહનેજ તહારો પ્યારો કરી માન.

(અચાનક દુષ્ટસિંહ નામ સાંભળતાં,)

સ્નેહબાળા—અરે હાય ધન્યરા મહારી સ્હાય કરો.

દુષ્ટસિંહ—આંહી કેઈ તારી મહારા વિના સ્હાય કરનાર છે નહિ, માટે હવે તો સાવધાન થઈ પ્રિતીને પ્યારો આપ (પાસે આવે છે)

સ્નેહબાળા—છટ છટ હડ સઠ, બોલે શું વચન નહટ;

એ...લાગીશીલત, હરામી આદત નહિ ચુકનારી સત;

પરનારી પ્રેમપટ અપટ ચપટ નિકટ સમજ,

મજ તજ સજ ઉપાધી ઉપજ. એ...લા.

જાગો રશીકવર જાગો, એ રાહ.

દુષ્ટસિંહ—રશીલી રીશ ત્યાગો, ત્યાગો પ્રિયા મારાં,

તમે ત્યાગો પ્રિયા મારાં, બસ બસ. રશીલી.

ચુતી નિદ્રાથી જગાડી, શું સાણી રીસાણી;

હવે નહિ કંઈ પ્રિયા ન્યારાં, છટ છટ છટ; રશીલી.

વખત આ શુભ વહિ જશે, પાછળથી પસ્તાવો થાશે;

પ્રેમી વચન માનો હમારાં. રશીલી.

હજુ વખત વિચારી લેજો, પ્રિતી પ્યારો મુજને દેજો,

તો પુરૂં મનોરથ તારા રશીલી.

સ્નેહબાળા—અરે તમો પિતા તુલ્ય થઈ ના કહો.

દુષ્ટસિંહ—ચુપ નથી માનવું, હજુ કંઈ છું તે માન,

પાછળ ચુકી બહાની જવાદે (એમ કહી ધસે છે)

દુષ્ટ—પાપી રશીલી રસ પ્યાલી,

સ્નેહ—જળ લ'પટ દુરાચારી;

દુષ્ટ—માંમાં વચન વદકારી,

સ્નેહ—નાના હું બ્યભિચારી;

દુષ્ટ—સોંપી વહાલી વિચારી,

સ્નેહ—અંધુ યથો દુરાચારી;

દુષ્ટ—યથે તારી અંતે ખુવારી,

સ્નેહ—નહિ સત્ય ચુકે સતી નારી;

દુષ્ટ—જીવતાં ન છોડું પ્યારી.

દુષ્ટસિંહ—અસ હજી તારો મદ નથી ઉતરતો, યાદ રાખજો
હઠથી હેરાન થઇશ.

સ્નેહખાળા—મને નાહક સતાવવામાં માલ નથી.

દુષ્ટસિંહ—શું મને જોર બતાવે છે.

ગાયન.

સુમેના—સતિને ન શતાવોરે પતિ કાંઈ વિચારીને;

સતિથી રાવણનું રાજ્ય ગયું એમ માનીરે.

સતિ.

સતિથી ચંદ્ર ને ઇંદ્ર આપીત થયા,

હજી કલંક રહ્યા ધારીરે.

સતિ.

પરત્રી અભિલાશથી નર કૈક ગયા,

સમજે મન એમ જાણીરે.

સતિ.

દુષ્ટસિંહ—જા આંહીથી નહિતો તહારું પશુ આવી મન્યું.

(રાણી જાય છે.)

કેમ હજી માનવું નથી ? સિપાઈ.

સિપાઈ—જી મહારાજ.

દુષ્ટ—આ રંગને કારાગ્રહમાં નાખો જ્યાં તે પુરી દીશાનેપાત્ર
થાય ત્યારેજ માનશે.

સ્નેહબાળા કારાગ્રહમાં પ્રભુ સ્તુતિ કરેછે.

રેરે રહીયાળા રામ વહારે આવળેજે,
આ દીન દાસીની વિનંતી સ્વિકારજે;
હું પર કેમ કાપ્યા વિશ્વાધારજે,
હુઃખ વાદળ દળ વરસે અપારજે.
બલે પ્રાણુ આ ઉડી જાયે વહિ,
કદી સત હું સામ છોડીશ નહિ;
સતિ સત છોડે અહાંડ જાયે વહિ,
સતિ પતિ ધાતા પ્રભુ છેવટ મહિ,
રેરે સુધાસિંધુ વહારે આવળે;
પાપી પીડે છે કાપથી ધર્મ ધુરંધર ધાવળે.

પ્રવેશ ૩ જે.

સ્થળ—રણસંગ્રામ બંને તરફનાં લશ્કર.

કોમળસિંધ—અરે દુષ્ટ ચંડાળ આજ મહારી સન્મુખ આ-
વ્યો છે, તું તારા મનથી અભિલાષ રાખે છે, તે પુરી પાડવા માટેજ
આવ્યો છું.

ક્ષત્રી કલંક.

આથા લડવા તૈયાર, ઉભો શું અગ્નિચારીરે;
સ્વાદ ચખાડું તુજને આજ, દુષ્ટવૃત્તિ તેં ધારીરે.
લાવ્યો સુંદરી કરી અનિત. ઉભો.

તેનું ફળ ચખાડું નિચ.	દુષ્ટ.
ધિક ધિક લંપટ દુરાચારિ.	ઉભો.
નાંખું પલમાં તુને સંહારી.	દુષ્ટ.
પર નારી પાવકની જળ.	ઉભો.
તેણે બસ્મ તું આજે ચનાર.	દુષ્ટ.
રહાય થશે સર્વેશ્વર આપ.	ઉભો.
તુને લાગશે તાહરૂં પાપ.	દુષ્ટ.

દુષ્ટસિંહ—અરે તહારા જેવા અનેકને આ મારિ ભુજ્જઓથી રણુને વીશે ચોળી નાખ્યા છે, મોટા મોટા શુરવીરોનો સંહાર કર્યો છે, માંડું નામ સાંભળતાં મારા વૈરી થરથર કપિછે, આ મારી સમ-શેરથી અનેકનાં ધડ જુદાં કર્યો છે, આજે ત્રીયા લેવા આવતાં તું આશા બચો પરલોક ચાલ્યો જઈશ, હાં માંડું નામ દુષ્ટસિંહ, હજી તેં આ શુરવીરના હસ્તનો સ્વાદ ચાખ્યો નથી, ત્રીયાની આશા આ સિંહ જીવે છે ત્યાં સુધી ના રાખીશ, મહારી ભુમીમાં તહારું મુસ્તક રગદોળીશ, માટે આંહિથી ચાલ્યો જા.

કોમળસિંહ—અરે અભિમાની તારો અંત નજદીક આવ્યો છે, માટે પાપી નહિ બોલતાં સત્વર લડવા તૈયાર થા (બન્ને બાજુનાં લશ્કર જુસ્સાબેર લડે છે, દુષ્ટસિંહ ઓચિંતી જડપ નાખી પાછળથી કોમળસિંહને પકડી લે છે અને કેદ કરે છે. (લડાઈ બંધ)

દુષ્ટસિંહ—સિપાઈ.

સિપાઈ—આગ્રા મહારાજ.

દુષ્ટસિંહ—ઉસ્કું મુસ્કેટાટ બાંધ લીઓ.

સિપાઈ—જૈસા હુકુમ (બાંધે છે)

દુષ્ટસિંહ—(સિપાઈને) લાઓ મેરે હાથ મેં.

(કામળસિંધ પ્રત્યે) કરી લે તદ્વારા ઇષ્ટનું સ્મરણ. (સમશેર ખુલ્લી કરી)

કામળસિંધ— વિલાપ સાથે સ્તુતિ.

પ્રભુ કરજો દીનની રહાયજો,
આવી પડયો દુશ્મન હસ્ત હાયજો;
આ પાપી કરે છે દુરાચારરે,
હજો અધર્મીના દીલદયા તલભારરે;
હરી આવી ચડજો હાયજો.

પ્રભુ:

પાપી છોડેછે મુજ શીશરે,
લેજો શરણે શ્રી જુગદીશરે;
એ આશ્વ ઇચ્છું મન ઇશ્વરે,
સામળીયા સ્નેહ સાંચવજો.

પ્રભુ.

(તલવાર ઉગ્રામવા જતાં આડ ઓથે છુપેલા બાલુકરાય તથા પ્રધાન પુત્ર યોગી વેશે બંદુકનો ખઠાર કરી મારે છે દુષ્કર્મ પડે છે)

બાલુક-અમૃત—(કામળાસિંધ પાસે આવી) ઇશ્વરે આપની રહાય કરી છે, મનમાં મહારાશો નહિ.

કામળ—(પોતાએ :જન્મલેલા યોગીએને નીરખી) સતપુરુષ આપે મહારી બરોબર રહાય કરી છે, આપના ઉપકારનો બદલો વળે તેમ મહારાશી હેજ નહિ.

બાલુક—એ પરમાત્માની કૃપાથી તમારા કરેલ ઉપકારનો બદલો બાળ્યો છે, તેમાં મેં વધારે તથા કામ ઠીધું જેવી રીતે તમોએ બચાવ્યા તેવીજ રીતે હમોએ ઇશ્વર ઇચ્છાથી બચાવ્યા એ સ્વર્ગનો વિચારતોનો ઉપકાર (સ્નેહાસ્તુ વહે છે,)

કોમળસિંધ—આલો મહારાજ પુરમાં.

બાહુક-પ્રધાન પુત્ર—સહિત (અહીંથી થોડા દરકર સહ
નય છે.)

પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ—કારાગૃહ.

કોમળ—સિપાઇ.

સિપાઇ—આગા મહારાજ.

કોમળ—એ દરવાજા ત્રોડો.

(સિપાઇ દરવાજા ત્રોડે છે.)

(સ્નેહબાળા ગભરાતી અને ધુજતી.)

સ્નેહબાળા—

ગાયન.

પાપી નાના આવજો, મુખ નાના ખતાવજો;

નહિતો પ્રાણ તજીશ મારો, અધર્મ જો થનારો,

નાહક ના સતાવજો.

પાપી.

કોમળસિંધ—શ્યાણી ના ગભરાજો, મનમાં ધીરજ ધારજો;

દુષ્ટ ગયો શુરસદનમાં, પુણ્ય કૃપા યોગીની એમાં,

આ...શોક ના દીક્ષમાં ધારજો.

શ્યાણી.

પામ્યા દુઃખ પ્રભુ ઇચ્છથી, કાંઈ કર્મ ગતી એનાથી,

ઇશ ઉપકાર આ માનજો.

શ્યાણી.

સ્નેહબાળા—એકદમ શરમાઇ નય છે.

કોમળસિંધ—પ્રિયા શરમાય છે શા માટે, આ વખત

ઇશરનો પુણ્ય ઉપકાર માનવા જેવું છે, કારણ હું પણ મૃત્યુની

ખારીમાં સપડ્યો હતો

સ્નેહુબાળા—(શર્મતજી) હેં, આપ શીરીને સપડાયા હતાં.

કોમળ—યુદ્ધ કરતાં; એ પાપી મહા પ્રબલ હતો એણે એ-
વિતાં મને પકડી લીધા હતા.

સ્નેહુબાળા—પછી બચાવ્યા કાણે ?

કોમળ—હું લસકર લેષ આવતાં રસ્તામાં એ યોગીયોને દુષ્ટો
હણુતા હતા પરન્તુ મહેં તે પાપીયોને ઠેર કર્યા, તે મહાપુરુષે એ
દુષ્ટસિંહ મને હણુતાં પોતે બંદુકના બહારથી દુષ્ટસિંહને પાર
કીધો એ પાપી મહાત્માને હાથે મરાયો તેથી તેની પણ
સદ્ગતી થશે.

સ્નેહુબાળા—ધન્ય છે અણીને વખતે સ્હાય કરી.

કોમળ—પ્રિયા ? તે મહાપુરુષોપણ મહારી સાથે છે,
તેનાં સ્વરૂપ નિહાલતાં હરિહરના સમાન છે, અને તેની
વય બાલ છે.

સ્નેહુબાળા—ચાલો પતિ ક્યાં છે, તેવા મહાત્માનાં દર્શન
કરી જન્મ સાક્ષ્ય કરીએ.

કોમળસિંહ—જુઓ આ બારણેજ હિલા છે.

સ્નેહુબાળા—નીરખતાં પોતે સરમાઈ જઈ દુર
હિની રહે છે,

ગાયન.

નથી નથી યોગી એ પ્યારા મારા,

કરી તમારીજે સ્હાએ એ છે બન્ધુ મારા;

બાલુકરાય બાલ વયે વન વિષે વસીયા,

સત્યના સંઘાથી પ્રભુએ ખુબ કશીયા;

સાથે છે તે પ્રધાન પુત્ર નહીં જાણો,

મેળવ્યાં વિષુ સહુ સાથે એ ઉપકાર તમારો.

(પ્રધાનપુત્ર તથા બાલુકરાય યોગી વેશ ઉતારી બધાંએ ભેટશે.
હર્ષનાં અશ્રુ વહે છે)

જોગી જીવો એ રાહ.

- બાલુક--ધન્ય ધન્ય મુજ બેનડી, સતિ શુદ્ધ પવિત્રજ; ધન્ય.
રાખી ટેક ક્ષત્રી તણી, સહ્યું કષ્ટ અત્યંતજ.
- સ્નેહ--સત્ય સાચવીયું શ્રી હરી, લગ્યા રાખી મહારાજજ; સત્ય.
પાપી પાપે પ્રત્યય થયો, હણ્યો થષ સુર આજજ.
- કોમળ--ઉપકાર ન ભુલું આપતો, જીંદગી સુધી જરૂર હજ; ઉપ.
બાલ વયે બલવંત છો, શુદ્ધ પવિત્ર ધીરજ.
- બાલુક--કુળે કલંકી જે નીવડે, કાઢે મુજ સમુજજ; કુળે.
ચાતાં બંધુ દુષ્ટ એ, કીધું રાજ્યને ધુજજ.
- સ્નેહ--દુષ્ટ બંધુના પ્રતાપમાં, દુઃખ પામ્યાં સર્વજ; દુષ્ટ.
માત પીતા પરલોકમાં, કરીયો અતિ અનર્થજ.
- કોમળ--શાન્ત રહો શાશ્વા, લગ્યા લેખ લલાટજ; શાન્ત.
ભાવિ અંક ભુલે નહિ, પુર્વ સંચીત વાતજ.
- અમૃત--શિક્ષા આપવી બંધુને, હોય વડીલ અનિતજ; શિક્ષા.
દુષ્ટને દંડ દેવો એ, ક્ષત્રી નીતિની રીતજ.
- કોમળ--ચાલો સરવે સહિ, રાજ્ય તમને અપાવુંજ; ચાલો.
ત્યારે બદલો પામું હું, પછે પુર મમ જાવુંજ.

સુમેના આવી બાલુક પ્રત્યે.

અરપું પુત્રી પ્રેમથી, વગી રાજ્યને પાટ;
અંગીકાર કરો તમો, પુર્ણ પ્રેમથી આજ.

ગીતિ.

વચન આપતું આજે મમ શીશ ચડાવું;

રાજ્ય ઠાજ સત્ય સાજ, સંભળીને પછે જાતું.

(રસીકા અને બાલુકનો હસ્તમેળાપ કરે છે.)

સર્વ આનંદમય બની રાજ્ય અમૃતલાલને સોંપી કામળસિંધ
તથા બાલુકરાય સ્વપત્નીયો સાથે જાય છે.

પ્રવેશ ૫ મો.

સ્થળ—અહલીખાં તથા કળાકુંવરી.

કળાકુંવરી— એ માથે મટકી.

એ.....પ્યારી તેરી બન જઈ,

પ્યારા મેરા આઝો ઇસકે રક્ષ પાઉં;

મેં હું પ્યારે નાજુક નારી,

તુમ હો મેરે શીર સરદારી;

એ...તુમપર વારી જઈ.

પ્યારા.

અહલીખાં—ના મેરી માસુક અબ રંગ બહાર ઉડાવ, ઇઠર
કાન અપણી ખખર લેનેકું આતે હે, દેખતો મુકામ, અપણું ને કેસા
બાડે લીયા હે.

કળાકુંવરી—બહોત અચ્છા હે. અબ ચલો સો રહો, હું આ
દાગીના પેટીમાં મુકી આવું. (બન્ને સુવે છે. ચોર આવે છે)

ચોર ૧ લો—અલા સાનામુના થમ આવો મારા દીયરા
ચેલા જામી ઉઠહે.

બીજો—હા હા અલા ધીરે ધીરે આવો.

ત્રીજો—અલા આહિં બારીસે ?

ચોથો—હા ખેડવી નાખો ગંટ લખને, હપાઇ રોનમાં આવહે
કે કાકે ભંધી ઉઠહે તો ભોગ મળહે.

(બારી ખેડવી અંદર જાય છે.)

પેટી ઉપાડી લઇ લે છે, બારણે આવી અધ્યા પેટીમાં વજન
ભારેસેને.

બીજો—હહરાના દીયરા છંમાં જીવેતો ખરા. (પેટી ઉપાડી
જીવે છે.)

ત્રીજો—ભાઇ ધનતો ખુબ હાથ લાગુંસે, આપણે હવે સે રીનો
જરૂર નહિ પડે, પણ સેટે ગામ લઇ દાગીના વટાવવા કારણ અરે.
પરે તો પકડાઇ જાએ.

ચોથો—અલા હેંડા કહસુંતી જોની ખખગાટ હંબળાયસે.
(ચોર ચાલતા થાય છે.)

અક્ષીખાં તથા કળાકુંવરી ઉઠે છે.

કળા—મીયાં આંહીથી પેટી ક્યાં ગઇ.

અક્ષીખાં—તેરેકું ખબર.

કળા—હાય હાયરે મીયાં હરામી, કહુંકું તે ક્યાં મૂકી.

અક્ષીખાં—અજે હરામીકી ચુપ હોજ તેરા કાઈ ચારકું દેધ
હોયગી (ક્યા પરદેશમેં ભાકર મેરેકું રખાયા.)

કળાકુંવરી—પીટીયા તારે થું, મને નાત જાતમાંથી દૂર
કરી અને રખાવી હાય હવે થું કહું પાપી જોલ મને પેટી બતાવ.

અક્ષીખાં—લે પેટી. (કહી મારે છે)

કળાકુંવરી—હાય હાયરે મારી નાંખી.

અહીંખાં—તેને મેરેકું મારડલા, ઇસકમેં ફસાકર હેરાન કરડાલા, ધરખાર બધરી છોકરે સગ છુડયા.

ગાયન.

હાય ફસાયમેં ફંદે. પરનારીકે પ્યારમેં;
 છોટે લડકેકું છોડે, છોડા સખી ધરખારમેં.
 ઇસકમેં મસગુલ હુવા ફસા રંડીકે ફંદમેં;
 દોઝકકા દરોગાકા, ગુલામ હુવાહું મેં;
 હાયકો નહિ પરદેશમેં. મેરાંરે હોયગા;
 મેરેસમ ઇસક કરે, આગું તે પસ્તાયગા.
 અલ્લા અખમેં કયા કરં, છોડી હાયુસેં ચાકરી;
 ધિક્કાર મેરી જીંદગી, મીલતિ છોડી બાખરી.
 બચ્ચે બીચારે ટલવલે, રોતી હોયગી નારી;
 ખીસ ખીસ કીસીકા, ખીલાતી હોયગી બીચારી.
 ઇનજત ખોખ આપસે, દુનીયામેં ફુકર હુવા;
 ફસી રંડીકે ફંદમેં હાયમેં બેનર હુવા.
 કરીયો ઇસકન કોખ ઇસકમેં હેરાની હએ;
 ધરીયો અરજ દિલમેં, ઇતની હમારી હએ.

ચલે રંડી જ તેરે ચૈયે ઇદર, અખ મેંતો ફકીર હો જતાહું,
 (ફકીરનો દરેસ પહેરી ગયા બાદ)

ફળાકુંવરી—હાય દીન બંધુ મારા પસ્તાવાનો પાર રહ્યો
 નહિ અરર ઇચરા હું હવે શું કરં.

સીતાના મહિનનો સગ.

પ્રભુ કર્મતણી ગતી હાય, મારી આ શી બની;
 ખોખ ધન માલને મામ, હુંતો અહિં રહી,

તજી કુળ તણોરે આચાર, ધર્મ નવ ધારીયો;
 કરીયો અનર્થ મેંરે અપાર, દેહ વટલાવીયો,
 હુટી લક્ષ્મી સાધન ચીર, અહિં લાવી સહુ;
 કીધા દુઃખી પતિને અપાર, બની દુરાચારી હું,
 તજી સુખ સન્નજન શણુગાર, પતિને પરહરી;
 કહ્યું જેણે દીનના કાય, તેનેરે તજી કરી.
 લાગ્યું કુળને કાળુ કલંક, અંક અવળા કર્યા;
 શું સુખ બતાવું સંસાર, માત તાત પરહર્યા.
 અરે ધીક મુજને અપાર, કૃત્ય કાળાં કીધાં મેં;
 પતિ પછવાડેથી હાય, હારે દીધાં તાળારે.
 સુખ છોડી સંસાર અપાર, દુઃખ હાયે માગીયું;
 હવે જીવવા તણુંરે હાય, સાર્યક ના રહ્યું.
 કરે મુજસમ પર પ્યાર, અંતે રઝળી મરે;
 ફટ ફટ થઇ આ સંસાર, પાપણી નરકે પેડે,
 હાય ખાઇ આરે કટાર, પ્રાણ મારા પરહરે;
 જેથી ભુમી કેરો ભાર, હળવો હું ઘાઉ.

સોરઠો.

કરશે કાળાં કૃત્ય સત્ય નહિ જે સાંચવે;
 તે પાપણીરે હાય. જુરી જુરી અંતે મરે.

(કટાર ખાઇ પ્રાણ ત્યાગે છે) સત્યનો જય ને પાપનો હાય.

પ્રવેશ ૬ ઠો.

સ્થળ—સુરપુરીનું રણજંગ.

સઠરાય—અરે તમે મહારી સાથે લડવા આવ્યા છે પરંતુ તમારો બનેનો સંહાર આ મારી સમશેરથી કરીશ.

ડોમળસિંધ—અરે પાપી ધિક્કાર છે. સિંહના કુળમાં જન્મ્યુંક યમ ખરેખર લાંચન લગાડ્યું છે) ધિક્કાર છે પાપી, અરેરે પીતાને દુસ્મન હસ્તથી મરાવી, તહારા બધુંને દુર કરી, રાજ્યના લોભથી તહારી ભગનીને ચંડાળ દુષ્ટ હસ્તમાં સોંપી અરે ક્ષત્રી કુળમાં શું સઠ અવતરી, આ પવીત્ર જુમીને અપવીત્ર કીધી, પાપી તહારા પુર્વજો સ્વર્ગમાં પણ લાજતા હશે, તારું મુખ જોવું પણ ઉચિત નથી કાળા કૃત્યના કરનાર આવીજ. કહી બને જુસા બેર લડે છે.

બાહુક—સઠરાય હાય ધિક્કાર છે.

સઠરાય—મહારં અપમાન કરે છે. આ રણક્ષેત્રમાં તહારો પણ હોમ કરીશ, મહારે હાથે આજે સંહાર થશે, નક્કી સમજજો.

બાહુક— અરે શું માનવનો, એ રાહ.

બધું શું ધરો મન અભીમાન, ધડીમાં ટળી જશેરે;

ધડીમાં ટળી જશેરે, પ્રલય મદ પડી જશેરે.

અભીમાન માનમાં સારરે.....નથી.

રાવણ સરીખો મરીયોરે.....મથી.

નક્કી મનમાં માનબધું શું.

છે સંસાર અસાર આ જાણવો,

મન તણ માન અભીમાનને ટાળવો;

અભીમાન પાપને મન વિશે ના વસાડવો,

શાન ગુરુને કરી કુર કાળને નસાડવે. બન્ધુ.

સઠરાયને બાલુક લડે છે, પાછળથી કામળસિંધે ઓચિંતો

પકડી તલવાર લઇ લેછે. પકડી કઠ કરવો, લડાઇ બંધ, (સર્વ સુરપુરીમાં જાય છે.)

પ્રવેશ ૭ મો.

સ્થળ—કચેરી.

ઓપદાશ—ખંમાં મહારાજને ધિરાજ બાલુકરાયને ઘણી ખંમાં.

બાલુકરાય—મહારી સ્થાણી રૈયત હવે આપના કલેશનો

અંત આવી ચુક્યો છે, એમ સમજાજે.

પ્રજા—ધન્ય છે આપની સહયુક્તિને. મહારાજ આપનો જય હજો.

કામળસિંધ—સિપાઇ

સિપાઇ—આગ્રા મહારાજ.

કામળસિંધ—જાઓ સઠરાયકું ધધર લાઓ.

(સિપાઇ કામળસિંધની આગ્રાથી સઠરાયને લઇ આવે છે,

બંધન સ્થિતિમાં ઉભો રહે છે,

બાલુકરાય—બન્ધુ આપને કોટાનકોટી ધિક્કાર છે, હું

આપની આ સ્થિતિ જોતાં લજ્જા પામું છું.

સઠરાય—પાપીને પાપનું ફળ મળવુંજ જોઇએ, એમાં

તમારો દોષ નથી.

ગાયન.

સ્નેહભાળા--

કીધું કાજ વિપ્રીત બંધુ ધિક છે,
 સાહસ કરતાં સુન્યું ન કાંઈ;
 પીતા હણીયા હાથે કસાઈ,
 અરેરે આશી અનીત છે. કીધું.
 સોંપી મને દુષ્ટ કરમાંહી,
 કાણુ કરે મારી ત્યાં સાહી;
 ક્ષત્રી કુળે અધર્મીત છે, કીધું.
 સુરપુરીને ધુળે મીલાવી,
 રાજ્ય મહિ ગયા શું કાવી,
 અધર્મમાં શું હીત છે. કીધું,

સઠરાય--ઝેની મેં મારે હાથે કરી મારું મુખ સ્થામ કીધું છે
 મને જોડ્યો શીટકાર આપવો તેટલો થોડોજ છે અરે હાય બાળક
 બંધુને વન રખડાવ્યો, પીતાની લાસ રણમાં રખડાવી, બેનીને
 દુસ્મન હાથે સોંપી, વસ્તીને પાંચમાલ કની, ન્યાય અન્યાયનો કોષ
 દ્વિસ વિચાર ક્યોજ નહિ, મારા પાપના માપની સંખ્યાજ નથી રહી
 પૃથ્વીને છેક બાર કરતા થયો છું, હાય મને સતકોટી ધિકાર છે.

બાહુકરાય--સિપાઈ.

સિપાઈ--આગા મહારાજ.

બાહુકરાય--સઠરાયના બંધ ત્રોડો,

(બંધ ત્રોડે છે, બંને ભેટે છે.)

બાહુકરાય--વડીલ બંધુ આપ ગાદીએ બેસો, આ આપનો
 બાળ બંધુ આપની સેવા કરી સંતોષ લેશે.

સઠરાય--ભાષ એ ગાદી પીતાએ તુને સોંપી છે, માટે તું સત્ય ન્યાયથી રાજ્ય કરજે, આ રૈયતને મેં પાપીએ પાયમાલ મુકી છે. અરેરે મારાં દુસકૃત્યનો પાર રહ્યો નથી હાથ જમત કરતા, હું આ અધર્મમાંથી ક્યારે મુક્ત થઈશ, બંધુ ધન્ય છે, તું નાનો છતાં તારી ધર્મ વ્રતિ, અરે મેં પાપીએ તમોને હેરાન કર્યા છે, ખીચારી પત્રિત બહેનને મેં અધર્મીએ કસાઈ જેવાના હાથમાં સોંપી. (રૂદન કરે છે)

ભાષ, હું મહારે હાથે આપને ગાદી અરપું છું, ખુશીથી રાજ્ય ભોગવ, હું તીર્થ કરવા જાઉં છું.

બાલુકરાયને સઠરાય પોતે ગાદી ઉપર સ્વહસ્તે બેસાડે છે, પ્રજાનો આનંદ, જયજયના પોકાર, સઠરાય જાય છે.

(કચેરી બરખાસ્ત થયા બાદ.)

ગાયન.

રસીકા— આલોને પ્યારા પ્રેમ હોંચોળે હોંચાવું હું,
હોંચાવું, રમાડું, રીઝાવું હું;

સાખી— પ્રેમે સોંપી મુજને, પ્યારા તમારે હાથ;
લેવા લાહો લાખેણો, પામી કામવર નાથ.

ખેલાવું મીલાવું, રશીયા ના દુર થાવું;
હસાવું હસી, પ્રિતી પ્યાલો પાવું.

આલોને.

બાલુક— ધન્ય રસીલી, વસી અંતર મારે;
તારે પ્યારે મન, માંડે ડોલાવે.

ડોલાવે રીઝાવે, કામ કોપકારી ચલાવે;
મુજને કાં મારે, નયનોને બાણે.

ધન્ય

રસીકા— ચાલો ચાલો પ્યારા,
બાલુક— ના અધીરી થા હારા;
રસીકા— નમી સેવાતી કામવિદ્ય જવાળા,
બાલુક— નાખું હરસ્તપી કંઠે ટુજ માળા. ચાલોને

સર્વપાત્રો ગાયન.

જય જય સુખકર, નટવર, અધમહર, ગીરીવરધર,
ગોપીવર, મુરલીધર, દુષ્ટદળ,
સત્ય સુખકર, ખળદળ, બળહર,
રહાય ચાતા, બઠા પહારે ધાતા, જપતા જપ સરવે;
વૃજયંદ, નંદનંદ, સુખકંદ, અમરવંદ રતવે જયજય.
અહધ્યા ઉગારી, મીરાં તારી, તહારી કૃતિ બારી,
મોરારી બલીહારી તારી માસી પુતના મારી, જયજય.
અમપર કરણાકર હરીવર વીનતિ હર ધરજે,
સત્યવર સુખકર દુષ્ટહર નટવર દયા કાંધક કરજે. જયજય.

ગુજરાત સ્ટવ રીપેરીંગ ડીપો.

અમદાવાદ, પાનકેરને નાકે.

અમારે ત્યાં દરેક જાતના પ્રાઈમસ ચુલા, માડીના ઘંટા, લેમ્પ વિગેરેનું રીપેર કામ ધણુંજ સરસ ને સંતોષકારક કામ અમારે ત્યાંજ થાય છે બીજા નકલીયાત લે ભાગ્યથી સંભાળજો. જેથી કરી તમારા લેમ્પ, ચુલા વિગેરે બગડે નહિ. અમારે ત્યાં પ્રાઈમસ ચુલા નો છુટો સામાન દરેક જાતનો તૈયાર મળશે.

અમારે ત્યાં રીપેર કામ તાકીદે તથા વાચદેસર બનાવી બાપ-વામાં આવે છે ને તે ખાત્રીપૂર્વક પાછું નવા માફક ચાલે તેવું બનશે.

માલેક

છથાબાઈ પરસોતમ સોની

